

Bijlage beleidsstukken cumulatie van ongelijkheid

Inhoudsopgave

1. Strategische Agenda Hoger Onderwijs-, Onderzoek- en Wetenschapsbeleid 2007	3	4. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2019 – Houdbaar voor de toekomst	28
1.1. Probleemanalyse	3	4.1. Probleemanalyse	28
1.2. Ambities	4	4.2. Ambities	30
1.3. Focus	7	4.3. Focus	34
1.4. Terminologie	9	4.4. Terminologie	35
2. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2011 – Kwaliteit in verscheidenheid	10	5. Agenda tegen discriminatie en racisme 2022	37
2.1. Probleemanalyse	10	5.1. Probleemanalyse	37
2.2. Ambities	11	5.2. Ambities	39
2.3. Focus	12	5.3. Focus	44
2.4. Terminologie	12	5.4. Terminologie	46
3. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025 – De waarde(n) van weten	13		
3.1. Probleemanalyse	13		
3.2. Ambities	16		
3.3. Focus	24		
3.4. Terminologie	26		

1.

Strategische Agenda Hoger Onderwijs-, Onderzoek- en Wetenschapsbeleid 2007

1.1. Probleemanalyse

Hieronder volgen stukken uit de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2007 waarin de problemen en probleemanalyses van het ministerie van OCW opgesteld zijn die direct of indirect betrekking hebben op sociale ongelijkheid.

In de inleiding van de strategische agenda van 2007 worden een aantal punten aangehaald die gaan over 'waar we staan'. Eén van deze punten is "een goed opgeleide beroepsbevolking". Benoemd worden de zorgen over de 'doorstroomkansen binnen het onderwijs voor leerlingen uit sociaal-economische kwetsbare groepen', de beheersing van de Nederlandse taal en het niveau van rekenen/wiskunde:

■ *"Nederland komt echter goed opgeleid personeel tekort. Het percentage hoger opgeleiden in Nederland groeit, maar om aan de vraag van de arbeidsmarkt te kunnen voldoen is een groeiende deelname van studenten aan het hbo en wo noodzakelijk. Het percentage leerlingen dat een havo-, vwo- of mbo-4 diploma afrondt neemt gelukkig nog altijd toe. Van deze leerlingen stroomt een groot deel door naar het hoger onderwijs. Er is echter wel zorg over het niveau van de instroom, met name op het punt van de beheersing van de Nederlandse taal en het niveau van rekenen/wiskunde. Ook is er zorg (van o.a. de OESO) over de doorstroomkansen binnen het onderwijs voor leerlingen uit sociaal-economisch kwetsbare groepen." (p. 4)*

In één van de punten 'gemiddeld is niet voldoende' wordt benoemd dat er veel meer werk moet worden gemaakt van een 'ambitieuze studiecultuur'. Een lijst met gegevens wordt opgenoemd waaruit blijkt dat "van een dergelijke cultuur nog te weinig sprake is". Hierin wordt genoemd dat het studiesucces van 'allochtone studenten' aanmerkelijk lager is dan dat van 'autochtone studenten' genoemd:

■ *"Het studiesucces (in de zin van rendement) van allochtone studenten is aanmerkelijk lager (bijna 20%) dan dat van autochtone studenten." (p. 5)*

In hoofdstuk 2 wordt de uitwerking hoger onderwijs behandeld. Een aantal thema's wordt opgenoemd die volgens het ministerie aangepakt dienen te worden, waaronder 'het studiesucces van allochtone studenten':

■ *"Bijzondere aandacht voor allochtone studenten. Het studiesucces van allochtone Nederlanders is van groot belang voor hun integratie en het benutten van al het potentieel in de samenleving. Meer en meer weten niet-westerse allochtone studenten de weg naar het hoger onderwijs te vinden. In tien jaar tijd is het aandeel niet-westerse allochtone studenten in het hoger onderwijs verdubbeld, van 6% in 1995 tot ruim 12% in 2005. Voor de jongeren van Turkse en Marokkaanse komaf geldt bijvoorbeeld dat in 1995 11% van hen ging studeren en in 2005 is dat respectievelijk 24% en 27%. Dit is natuurlijk een prachtige prestatie. De uitval (het percentage studenten dat het hoger onderwijs verlaat na 2 jaar) van niet-westerse*

allochtonen studenten is nog wel een aantal procenten hoger dan bij autochtone studenten, maar het verschil wordt steeds kleiner. Zorgwekkend (ook volgens de OESO) is het rendement (in de zin van het percentage studenten dat na 6 jaar een diploma in het hoger onderwijs heeft behaald) van niet-westerse allochtonen. Dat is zowel in het hbo als het wo significant lager dan dat van autochtone studenten. Op het hbo heeft na zes jaar 66% van de autochtone studenten een diploma gehaald en 48% van de niet-westerse allochtone studenten. Dit verschil is bijna 20 procent. Ook in het wo is het verschil groot, respectievelijk 47% en 35%. Gelet op deze achterstand en het feit dat de studentenpopulatie, met name in de vier grote steden, voor een groot deel uit niet-westerse allochtonen gaat bestaan, is bijzondere aandacht voor het studiesucces van deze groep de komende tijd noodzakelijk.” (p. 26)

In hoofdstuk 3 wordt het beleid voor het onderzoek en de wetenschap verder uitgewerkt. Eén van de dingen die over promovendi genoemd wordt is het volgende: “Tenslotte blijft de deelname van vrouwen en allochtonen nog altijd te ver achter.” (p.44)

1.2. Ambities

Hieronder volgen stukken uit de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2007 waarin de ambities, waaronder de doelen en manieren van aanpak van het ministerie van OCW opgesteld zijn die direct of indirect betrekking hebben op sociale ongelijkheid.

Het ministerie beschrijft in de inleiding van de strategische agenda van 2007 dat onderwijs en wetenschap niet alleen gaat om geld, maar ook om zaken als “inzicht in de eigen identiteit, historische achtergronden, natuur en milieu, sociale verhoudingen, cultuur en kunst”:

■ *“Onderwijs en wetenschap zijn meer dan aanjagers van de kenniseconomie. Het gaat niet alleen om geld, het gaat ook om zaken als inzicht in de eigen identiteit, historische achtergronden, natuur en milieu, sociale verhoudingen, cultuur en kunst, kortom de bepalende factoren voor kwaliteit van leven. Daarbij speelt de gemeenschap van onderwijs en onderzoek een hoofdrol. Ik heb dan ook na grondig overleg met de hogescholen, universiteiten, onderzoeksinstituten en studenten deze strategische agenda voor hoger onderwijs-, onderzoek- en wetenschapsbeleid opgesteld.” (p. 2)*

In diezelfde inleiding wordt benoemd dat de arbeidsmarkt en samenleving in hoog tempo internationaler worden en dat vraagt om mensen die o.a. om kunnen gaan met culturele diversiteit:

■ *“Ten derde worden arbeidsmarkt en samenleving in hoog tempo internationaler. Veel Nederlandse bedrijven, ook die met een lange vaderlandse traditie, worden overgenomen door buitenlandse investeerders. Werknemers zijn dan van de ene op de andere dag in dienst van Amerikaanse, Zwitserse of Indiase bestuurders. Omgekeerd nemen Nederlandse ondernemingen buitenlandse bedrijven over. Hoger onderwijs moet de Nederlandse student dan ook voorbereiden op die internationale arbeidsmarkt. De arbeidsmarkt vraagt immers om mensen die gewend zijn over de grenzen te kijken en kunnen omgaan met culturele diversiteit.” (p. 4)*

Na de inleiding volgt een stuk over ‘waar we staan’. In één van de ‘waar we staan’-punten, namelijk ‘gemiddeld is niet voldoende’, wordt benoemd dat er veel meer werk moet worden gemaakt van een ambitieuze studiecultuur. Om deze ambitieuze studiecultuur te realiseren worden een aantal extra investeringen opgesomd, waaronder ‘uitval van studenten uit de bachelorfase’ verminderen en ‘voor het studiesucces van allochtone studenten’:

■ *“Ik wil extra investeren in: – Meer studiesucces voor studenten. Mijn ambitie is de uitval van studenten uit de bachelorfase fors te verminderen: 50% reductie in 2014. Deze ambitie betreft niet de studenten die switchen naar een andere opleiding, maar die uitvallen en niet terugkeren in het hoger onderwijs. Een tussenstand wordt opgenomen in 2011; dan moet de uitvalreductie 30% zijn. Ook worden rendementen van allochtone studenten verbeterd.” (p. 9)*

■ *“Voor het studiesucces van allochtone studenten is daar bovenop extra geld beschikbaar: € 4 mln. in 2008, oplopend naar € 20 mln. per jaar vanaf 2011. Met de instellingen die deze middelen ontvangen (in eerste instantie de multisectorale hogescholen in de grote vier steden) maak ik per instelling afspraken.” (p. 10)*

Om een ‘excellent onderzoeksklimaat’ te realiseren, worden ook een aantal punten genoemd, waaronder een stimulatie van de doorstroming van vrouwen in hogere functies door middel van een structureel bedrag en een structureel bedrag voor het programma ‘Mozaïek’, wat zich richt op ‘allochtoon’ onderzoekstalent:

■ *“Het Europese streefcijfer voor vrouwelijke hoogleraren is 25 procent, terwijl Nederland zichzelf een target heeft gesteld van 15 procent. De kansen voor vrouwen stijgen maar het gaat nog altijd te langzaam. Om de doorstroming in hogere functies, inclusief die van hoogleraar, te stimuleren wordt structureel een bedrag van € 1 miljoen (oplopend tot € 2 miljoen vanaf 2011) toegevoegd aan het Aspasia-programma.” (pp. 12-13)*

■ *“Het programma Mozaïek gericht op allochtoon onderzoekstalent wordt in 2008 geëvalueerd. Bij een positief evaluatieresultaat wordt het programma voortgezet. NWO en het ministerie van OCW zetten hiervoor beide structureel een bedrag in van € 2 miljoen.” (p. 13)*

In hoofdstuk 2 wordt de uitwerking hoger onderwijs behandeld. Een aantal thema’s wordt opgenoemd die volgens het ministerie aangepakt dienen te worden, waaronder de dat er winst geboekt kan worden op het studiesucces van ‘allochtone studenten’:

■ *“Om die nieuwe ambitie aan te gaan, is het essentieel om naast het behoud van de talrijke goede eigenschappen van ons onderwijs een aantal thema’s aan te pakken waarop winst geboekt kan worden:
(...)
het studiesucces van allochtone studenten,
(...)” (p. 16)*

Om het studiesucces van ‘allochtone studenten’ te vergroten wordt er geld gegeven aan vooral de ‘multisectorale hogescholen in de vier grote steden’. Een aanpak wat met dat geld gedaan moet worden is niet opgenomen:

■ *“Ambitie is de rendementcijfers van allochtone studenten op hetzelfde niveau te krijgen als die van autochtone studenten. Indicatoren daarbij zijn rendementen en slagingspercentages van allochtone studenten. Aan de hoger onderwijsinstellingen in de grote steden (Utrecht, Amsterdam, Den Haag, Rotterdam) en met name aan de hogescholen studeert 50–60% van de totale niet-westerse allochtone studentenpopulatie. Waarschijnlijk zal dit percentage nog verder groeien. Met de combinatie van enerzijds deze grote concentratie en anderzijds de forse achterstand van allochtonen in studierendementen staan deze instellingen voor een grote uitdaging om het studiesucces van allochtone studenten te verbeteren. Instellingen buiten deze steden hebben dit probleem veel minder, omdat de allochtone populaties daar niet zo omvangrijk zijn. Het ligt dan ook in de rede om vooral de multisectorale hogescholen in de vier grote steden op dit punt extra te ondersteunen.*

■ *Uit de extra middelen vanwege het Coalitieakkoord komt in 2008 een bedrag van € 4 miljoen beschikbaar voor deze hogescholen oplopend naar € 20 mln. per jaar (ook in te zetten voor universiteiten) vanaf 2011. Dit bedrag wordt onder deze instellingen verdeeld en toegevoegd aan hun rijksbijdrage. Met de betrokken hogescholen worden per instelling afspraken gemaakt over de beoogde resultaten rondom het studiesucces van allochtone studenten.*

■ *Vanwege afspraken met de universiteiten over de overheveling van de eerste naar de tweede geldstroom onderzoek zijn op dit onderdeel de extra middelen voor universiteiten (in totaal € 3 miljoen) in 2011 gereserveerd. Deze middelen staan vooralsnog op de aanvullende post van de Rijksbegroting.” (p. 26)*

Ook wordt er gefocust op ‘een leven lang leren’ in de vorm van inspanning van de overheid geconcentreerd op de volwassen werkenden en werkzoekenden die “nog niet in het bezit zijn van een hoger onderwijsdiploma”:

■ *“De inspanning van de overheid concentreert zich op de volwassen werkenden en werkzoekenden die nog niet in het bezit zijn van een hoger onderwijsdiploma. Groei lijkt met name mogelijk van het aantal mbo’ers dat na een aantal jaren werken besluit alsnog een hbo-opleiding te gaan volgen. Via het aangewezen onderwijs, dat van oudsher een groot aantal werkenden opleidt, zal een deel van deze mbo’ers worden geschoold. Het bekostigd onderwijs heeft hier echter ook een belangrijke taak. Doel is dat er in 2011 10 000 meer 27–40-jarigen aan het (bekostigd) hoger beroepsonderwijs deelnemen dan in 2007.” (p. 27)*

Binnen hoofdstuk 3 worden een aantal beleidsmaatregelen geïntroduceerd voor het onderzoek en de wetenschap. Eén van de zaken waar het ministerie zich op richt is ‘meer vrouwen en allochtonen in de wetenschap’:

■ *“De man/vrouw verhouding bij studenten is inmiddels gelijk en ook kiezen steeds meer vrouwen ervoor om te promoveren (inmiddels meer dan 40%). Het aantal vrouwelijke hoogleraren steeg in de afgelopen jaren door een gerichte beleidsinzet van het voorgaande kabinet van ruim 5 naar 10 procent. De internationale achterstandspositie van ons land wordt dus ingelopen, maar de trend moet wel, zo mogelijk versneld, worden voortgezet. Het Europese streefcijfer is immers 25% vrouwelijke hoogleraren in 2010. Nederland heeft in reactie hierop zelf een target van 15% vrouwelijke hoogleraren in 2010 genoemd. Geconstateerd kan worden dat de kansen voor vrouwelijke onderzoekers in de lagere rangen steeds meer gelijk worden getrokken en dat vrouwen steeds meer doorstromen in hogere posities. Dit gaat echter nog altijd langzaam. Het beleid en de programma’s om de participatie van vrouwen in de wetenschap en met name in hogere functies, inclusief HGL-functies, te stimuleren zullen daarom worden voortgezet en worden geïntensiveerd. Voor dit doel wordt structureel een bedrag van € 1 miljoen toegevoegd aan het Aspasiaprogramma, vanaf 2011 loopt dit bedrag op tot € 2 miljoen. Om aan allochtoon onderzoekstalent ruimte te bieden is er het Mozaïek programma van NWO. Dit programma wordt in 2008 geëvalueerd. Bij een positieve evaluatie zal het programma worden voortgezet, waarbij NWO en OCW vanaf 2010 ieder structureel € 2 miljoen zullen inzetten.” (p. 46)*

1.3. Focus

In dit beleidsstuk worden verschillende groepen genoemd. Het daadwerkelijke beleid wordt echter niet op alle groepen toegespitst. We zien drie verschillende manieren waarop groepen genoemd worden:

1. Groepen worden alleen benoemd, vooral in de probleemstellingen.
2. Groepen worden benoemd, en er wordt gezegd dat er 'extra aandacht nodig is voor deze groepen', maar zonder concrete informatie over beleid.
3. Groepen worden benoemd en beleid wordt daadwerkelijk gericht op deze groepen.

Hieronder ordenen we de groepen die genoemd worden in deze categorieën. Achter de genoemde groepen staat waar relevant de betreffende beleidsmaatregel in het kader waarvan deze groep(en) genoemd worden:

1. Groepen worden alleen benoemd, vooral in de probleemstellingen:
 - “leerlingen uit sociaal-economisch kwetsbare groepen” (benoemd in de volgende context: “Ook is er zorg (van o.a. de OESO) over de doorstroomkansen binnen het onderwijs voor leerlingen uit sociaal-economisch kwetsbare groepen.”) (p. 4).
 - “allochtone studenten” en “autochtone studenten” (benoemd in de volgende context: “Het studiesucces (in de zin van rendement) van allochtone studenten is aanmerkelijk lager (bijna 20%) dan dat van autochtone studenten.”) (p. 5).

- ‘allochtone Nederlanders’ (benoemd in de volgende context: “Het studiesucces van allochtone Nederlanders is van groot belang voor hun integratie en het benutten van al het potentieel in de samenleving.”) (p. 26).
- “niet-westerse allochtone studenten” (benoemd in de volgende context: “Meer en meer weten niet-westerse allochtone studenten de weg naar het hoger onderwijs te vinden.”) (p. 26).
- “jongeren van Turkse en Marokkaanse komaf” (benoemd in de volgende context: “Voor de jongeren van Turkse en Marokkaanse komaf geldt bijvoorbeeld dat in 1995 11% van hen ging studeren en in 2005 is dat respectievelijk 24% en 27%”) (p. 26).
- “niet-westerse allochtone studenten” en “autochtone studenten” (benoemd in de volgende context: “De uitval (het percentage studenten dat het hoger onderwijs verlaat na 2 jaar) van niet-westerse allochtonen studenten is nog wel een aantal procenten hoger dan bij autochtone studenten, maar het verschil wordt steeds kleiner”) (p. 26).
- “niet-westerse allochtonen” (benoemd in de volgende context: “Zorgwekkend (ook volgens de OESO) is het rendement (in de zin van het percentage studenten dat na 6 jaar een diploma in het hoger onderwijs heeft behaald) van niet-westerse allochtonen.”) (p. 26).
- “niet-westerse allochtonen” (benoemd in de volgende context: “Op het hbo heeft na zes jaar 66% van de autochtone studenten een diploma gehaald en 48% van de niet-westerse allochtone studenten. Dit verschil is bijna 20 procent.”) (p. 26).
- “niet westerse allochtone studentenpopulatie” (benoemd in de volgende context: “Aan de hoger onderwijsinstellingen in de grote steden (Utrecht, Amsterdam, Den Haag, Rotterdam) en met name aan de hogescholen studeert 50–60% van de totale niet-westerse allochtone studentenpopulatie.”) (p. 26).

- “allochtonen”, “allochtone studenten” en “allochtone populaties” (benoemd in de volgende context: “Met de combinatie van enerzijds deze grote concentratie en anderzijds de forse achterstand van allochtonen in studierendementen staan deze instellingen voor een grote uitdaging om het studiesucces van allochtone studenten te verbeteren. Instellingen buiten deze steden hebben dit probleem veel minder, omdat de allochtone populaties daar niet zo omvangrijk zijn.”) (p. 26).
 - “vrouwen en allochtonen” (benoemd in de volgende context: “Tenslotte blijft de deelname van vrouwen en allochtonen nog altijd te ver achter.”) (p.44).
2. Groepen worden benoemd, en er wordt gezegd dat er ‘extra aandacht nodig is voor deze groepen’, maar zonder concrete informatie over beleid:
- “allochtone studenten” (benoemd in de volgende beleidsmaatregel: “Ik wil extra investeren in: – Meer studiesucces voor studenten. (...) Ook worden rendementen van allochtone studenten verbeterd.”) (p. 9).
 - “allochtone studenten” (benoemd in de volgende context: “een aantal thema’s aan te pakken waarop winst geboekt kan worden: het studiesucces van allochtone studenten”) (p. 16).
 - “niet-westerse allochtonen” (benoemd in de volgende context: “Gelet op deze achterstand en het feit dat de studentenpopulatie, met name in de vier grote steden, voor een groot deel uit niet-westerse allochtonen gaat bestaan, is bijzondere aandacht voor het studiesucces van deze groep de komende tijd noodzakelijk.”) (p. 26).
3. Groepen worden benoemd en beleid wordt daadwerkelijk gericht op deze groepen.
- “allochtone studenten” (benoemd in de volgende beleidsmaatregel: “Onderwijsintensiteit, kwaliteit van docenten en prestaties van allochtone studenten krijgen daarbij bijzondere aandacht. Ik stel extra middelen ter beschikking die hogescholen en universiteiten, gericht op deze doelstelling, zullen moeten inzetten.”) (p. 10).
 - “allochtone studenten” (benoemd in de volgende beleidsmaatregel: “Voor het studiesucces van allochtone studenten is daar bovenop extra geld beschikbaar: € 4 mln. in 2008, oplopend naar € 20 mln. per jaar vanaf 2011. Met de instellingen die deze middelen ontvangen (in eerste instantie de multisectorale hogescholen in de grote vier steden) maak ik per instelling afspraken.”) (p. 10).
 - “vrouwelijke hoogleraren” (benoemd in de volgende beleidsmaatregel: “Het Europese streefcijfer voor vrouwelijke hoogleraren is 25 procent, terwijl Nederland zichzelf een target heeft gesteld van 15 procent. De kansen voor vrouwen stijgen maar het gaat nog altijd te langzaam. Om de doorstroming in hogere functies, inclusief die van hoogleraar, te stimuleren wordt structureel een bedrag van € 1 miljoen (oplopend tot € 2 miljoen vanaf 2011) toegevoegd aan het Aspasia-programma.”) (pp. 12-13).
 - “allochtoon onderzoekstalant” (benoemd in de volgende beleidsmaatregel: “Het programma Mozaïek gericht op allochtoon onderzoekstalant wordt in 2008 geëvalueerd. Bij een positief evaluatieresultaat wordt het programma voortgezet. NWO en het ministerie van OCW zetten hiervoor beide structureel een bedrag in van € 2 miljoen.”) (p. 13).
 - “allochtone studenten” (benoemd in de volgende beleidsmaatregel: “Ambitie is de rendementscijfers van allochtone studenten op hetzelfde

niveau te krijgen als die van autochtone studenten. Indicatoren daarbij zijn rendementen en slagingspercentages van allochtone studenten.”) (p. 26).

- *“allochtone studenten” (benoemd in de volgende beleidsmaatregel: “Met de betrokken hogescholen worden per instelling afspraken gemaakt over de beoogde resultaten rondom het studiesucces van allochtone studenten.”) (p. 26).*
- *“allochtoon onderzoekstalent” (benoemd in de volgende beleidsmaatregel: “Om aan allochtoon onderzoekstalent ruimte te bieden is er het Mozaïek programma van NWO. Dit programma wordt in 2008 geëvalueerd. Bij een positieve evaluatie zal het programma worden voortgezet, waarbij NWO en OCW vanaf 2010 ieder structureel € 2 miljoen zullen inzetten.”) (p. 46).*

1.4. Terminologie

In dit beleidsstuk worden verschillende termen gebruikt voor wat wij ‘sociale ongelijkheid’ noemen. Sociale ongelijkheid zelf wordt niet genoemd.

- *“zorgen over doorstroomkansen” (p. 4).*
- *“kansen krijgen” (p. 15).*
- *“studiesucces van allochtone studenten verbeteren” (p. 9, p. 10, p. 26).*
- *“achterstand” (p. 26).*
- *“van belang voor hun integratie” (p. 26).*

2. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2011 – Kwaliteit in verscheidenheid

2.1. Probleemanalyse

Hieronder volgen stukken uit de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2011 waarin de problemen en probleemanalyses van het ministerie van OCW opgesteld zijn die direct of indirect betrekking hebben op sociale ongelijkheid.

Het eerste probleem dat benoemd wordt in deze agenda is dat de uitval en switch-gevallen groot zijn. Net als in de strategische agenda's van 2019 en 2015. In deze agenda wordt een probleem geformuleerd over het opleidingsaanbod dat te versnipperd zou zijn:

■ *“Het stelsel kent daarnaast een aantal zwakke plekken. Allereerst is het opleidingsaanbod te versnipperd. Scherpere keuzes in het aanbod zullen de kwaliteit, doelmatigheid en transparantie van het onderwijs ten goede komen. (...). De huidige versnippering maakt dat studenten moeilijker een studiekeuze kunnen maken. Een derde van de studenten stopt al na een jaar met de studie of switcht naar een andere studie. Dit komt deels doordat studenten zich soms onvoldoende oriënteren voordat zij hun studiekeuze maken. Hogescholen en universiteiten brengen echter ook onvoldoende focus aan in hun onderwijsaanbod.” (pp. 8-9) Wanneer het over diversiteit gaat, gaat het over diversiteit in welke vorm en op welk niveau onderwijs studenten nodig hebben:*

■ *“Een tweede zwakte van het stelsel is dat het onvoldoende is ingericht op de diversiteit van de studentenpopulatie. Daardoor worden studenten enerzijds onvoldoende uitgedaagd en is er anderzijds sprake van hoge uitval. Hoewel Nederland internationaal gezien met 72% een middenpositie inneemt ten aanzien van het studiesucces, is het ongewenst dat slechts een kleine tweederde van de hogeronderwijsstudenten na 6-7 jaar een diploma heeft en slechts 43% na vier jaar. Er is meer differentiatie nodig naar vorm en niveau.” (p. 9)*

In hoofdstuk 2 ‘Studiecultuur, studiesucces en onderwijskwaliteit’ wordt vooral benadrukt dat de lat omhoog moet: “De lat moet dan ook omhoog, over de hele linie van het onderwijs, zowel in de opleidingen zelf als aan de kant van de student.” (p. 12)

Het ministerie kaart aan dat studenten die met een hbo-propedeuse het wetenschappelijk onderwijs instromen vaker uitvallen dan studenten met een vwo-opleiding:

■ *“Een andere groep studenten met hoge studieuitval zijn de studenten die met een hbo-propedeuse het wetenschappelijk onderwijs instromen. Zij vallen veel meer uit dan studenten met een vwo-opleiding (probleem). De huidige nadere vooropleidingseisen in het wetenschappelijk onderwijs zijn gekoppeld aan het vwo en niet adequaat voor de studenten met een hbo-propedeuse (zonder vwo-diploma). Universiteiten mogen aan deze categorie voortaan toelatingseisen stellen; deze studenten hebben dus niet langer toelatingsrecht (oplossing).” (p. 13)*

Ook wordt aangekondigd dat de basisbeurs in de masterfase omgezet wordt naar een lening:

■ *“Nu de basisbeurs in de masterfase wordt omgezet naar een lening en studenten feitelijk meer voor het hoger onderwijs gaan betalen, moeten zij ervan uit kunnen gaan dat zij beter onderwijs krijgen aangeboden.” (p. 16)*

Een paragraaf in hoofdstuk 2 gaat over ‘selectie aan de poort’, waarbij opvalt dat het ministerie aanmoedigt om aan zelfselectie te doen, om de groeiende instroom in het hoger onderwijs die de differentiatie en kwaliteit onder druk zetten tegen te gaan:

■ *“De groeiende instroom in het hoger onderwijs zet de mogelijkheden voor instellingen om vorm te geven aan differentiatie en kwaliteit onder druk. Dat maakt instrumenten waarmee instellingen sneller de juiste student op de juiste plek krijgen urgent. In dat verband is selectie aan de poort relevant. Selectie aan de poort bevordert bovendien de motivatie en inzet van studenten. Bewust kiezen en zelfselectie worden ermee gestimuleerd. Selectie aan de poort heeft ook effect op hoe aanstaande studenten presteren in het voorbereidend onderwijs; zij halen veelal hogere cijfers, omdat daarmee de toelatingskansen toenemen. Verder draagt selectie bij aan een uitdagendere studiecultuur en een hoge kwaliteit van onderwijs. “Door selectie worden studentengroepen vaak homogener van samenstelling of motivatie hetgeen de prestaties van alle studenten bevordert.” Tenslotte, en dat benadrukt ook de werkgroep Profileren en Bekostiging, wordt met het toestaan van meer selectie ruimte gecreëerd voor profilering van instellingen.” (p. 19)*

Wederom, wanneer het woord diversiteit gebruikt wordt, gaat het om de volgende punten die gaan over vooropleiding, belangstelling, niveau en leeftijd:

■ *“De studentenpopulatie is heel divers, naar vooropleiding, belangstelling, niveau, leeftijd etc. Om die variatie recht te doen moet er ook een veel gedifferentieerder onderwijsaanbod komen. Niet elk leertraject past bij elke student.” (p. 29)*

Het ministerie benadrukt het leven lang leren:

■ *“De SER pleit dan ook voor “verdere prioritering van een leven lang leren [als] een belangrijke voorwaarde voor een duurzaam inzetbare arbeidsmarktpopulatie.” Gelet op de behoefte aan hoger opgeleiden, moeten er bovendien voldoende mogelijkheden zijn voor werkenden om hoger onderwijs te volgen. In Nederland is het aanbod aan faciliteiten voor een leven lang leren nog niet uitontwikkeld. Het ontbreekt vooral aan de voor werknemers zo noodzakelijke flexibiliteit in het aanbod. Illustratief daarvoor is dat het aanbod van en deelname aan deeltijdopleidingen in het hoger onderwijs terugloopt.” (p. 39)*

2.2. Ambities

Hieronder volgen stukken uit de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2011 waarin de ambities, waaronder de doelen en manieren van aanpak van het ministerie van OCW opgesteld zijn.

In het voorwoord van deze strategische agenda uit 2011 valt op dat er niet wordt beschreven wat direct of indirect betrekking heeft op sociale ongelijkheid. Het ministerie focust op een langetermijnperspectief en wil een ‘toekomstbestendig hogeronderwijsstelsel’:

■ *“Een stelsel van internationale allure, waarin studenten worden uitgedaagd, docenten met enthousiasme onderwijs geven en onderzoekers bijdragen aan wetenschappelijke doorbraken, het oplossen van de grote maatschappelijke vraagstukken en het vergroten van onze economische voorspoed. Zo’n hogeronderwijsstelsel hebben we nodig, want de ambities zijn hoog. Nederland wil behoren tot de top van de kenniseconomieën.” (p. 4)*

■ *“De studiecultuur aan hogescholen en universiteiten kenmerkt zich in 2025 door uitdaging, presteren en het maximale uit je studie en je eigen vermogens halen. De lat ligt hoger en de student die daar niet overheen kan springen, zal zijn ambities moeten bijstellen. Dit vraagt ook van het funderend onderwijs dat de lat hoger wordt gelegd. Niet iedereen kan het niveau van havo of vwo aan. Net zo goed als niet iedereen een toponderzoeker kan worden.” (p. 5)*

In hoofdstuk 2 ‘Studiecultuur, studiesucces en onderwijskwaliteit’ kondigt het ministerie een nieuwe beleidsmaatregel aan, namelijk dat studenten die vanuit het hbo na hun eerste jaar doorstromen naar het wetenschappelijk onderwijs voortaan niet langer toelatingsrecht hebben:

■ *“Een andere groep studenten met hoge studieuitval zijn de studenten die met een hbo-propedeuse het wetenschappelijk onderwijs instromen. Zij vallen veel meer uit dan studenten met een vwo-opleiding (probleem). De huidige nadere vooropleidingseisen in het wetenschappelijk onderwijs zijn gekoppeld aan het vwo en niet adequaat voor de studenten met een hbo-propedeuse (zonder vwo-diploma). Universiteiten mogen aan deze categorie voortaan toelatingseisen stellen; deze studenten hebben dus niet langer toelatingsrecht (oplossing).” (p. 13)*

2.3. Focus

In de strategische agenda van 2011 worden geen specifieke groepen van elkaar onderscheiden, behalve naar onderwijsprestaties: degenen die meer uitdaging behoeven en degenen die vroegtijdig uitvallen.

2.4. Terminologie

In dit beleidsstuk worden geen termen gebruikt voor wat wij ‘sociale ongelijkheid’ noemen. ‘Ongelijkheid’ wordt geen enkele keer genoemd, net als ‘gelijke kansen’. Met ‘diversiteit’ wordt alleen een ‘verscheidenheid’ aan niveaus en vorm van onderwijs bedoeld, of een ‘verscheidenheid’ aan “vooropleiding, belangstelling, niveau, leeftijd” van studenten. Er wordt ook geen enkele keer iets gezegd over de invloed van ouders (zoals socio-economische status) of het woord ‘allochtoon/autochtoon’ gebruikt.

3. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025 – De waarde(n) van weten

3.1. Probleemanalyse

Hieronder volgen stukken uit de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025 waarin de problemen en probleemanalyses van het ministerie van OCW opgesteld zijn die direct of indirect betrekking hebben op sociale ongelijkheid.

In het voorwoord van de toenmalige minister van OCW worden al een aantal problemen genoemd, waaronder de altijd terugkomende vraag hoe het hoger onderwijs toekomstbestendig kan worden, dat er studenten zijn voor wie hoger onderwijs niet vanzelfsprekend is, dat er veel studenten zijn die beginnen aan een opleiding en die uiteindelijk niet bij hen blijkt te passen, en dat instellingen nu niet redeneren vanuit de individuele student en diens leerloopbaan:

■ *“Het Nederlandse hoger onderwijs heeft de afgelopen jaren hard gewerkt om toekomstbestendig te worden. Daarbij zijn grote stappen gezet. Maar dit is een opdracht die nooit af is. Steeds opnieuw is voor het hoger onderwijs de vraag actueel waarom we doen wat we doen, voor wie, met welk doel en op welke manier. En meer dan ooit staat daarbij de vraag centraal welke normen, waarden, ethiek en idealen studenten tijdens hun opleiding krijgen aangereikt, naast kennis en vaardigheden.” (p. 1)*

■ *“De opleiding die het meest waardevol is, is de opleiding die aansluit bij iemands capaciteiten, motivatie en interesses. Het is de opleiding waarbij de juiste student op de voor hem of haar juiste plek zit. Net zoals we studenten voor wie hoger onderwijs nu níet vanzelfsprekend is (probleem), de ruimte willen bieden om juist wél te kiezen voor het hoger onderwijs (oplossing), moeten we ook onderkennen dat er nu te veel studenten beginnen aan een opleiding in het hoger onderwijs die bij nader inzien niet bij hen blijkt te passen (probleem).” (p. 2)*

■ *“Juist hierom is het zo belangrijk dat de kwaliteit van het onderwijs op alle niveaus goed is. Dat er op alle niveaus ruimte is voor extra uitdaging voor wie dat aankan. En dat instellingen, veel meer dan nu gebeurt (probleem), redeneren vanuit de individuele student en zijn leerloopbaan (oplossing). Zodat een mbo-opleiding evenveel gewaardeerd wordt als een hbo-opleiding, een hbo-master een interessante optie wordt voor iemand met een wo-bachelor, en een wo-master een reële optie is voor de hbo-er die dat aankan.” (p. 3)*

Hoofdstuk 1 van de strategische agenda gaat over ‘De sprong naar de toekomst’. Benadrukt wordt dat de arbeidsmarkt belangrijke veranderingen doormaakt, dat nieuwe banen ontstaan en oude verdwijnen. Het onderwijs moet op deze veranderingen inspelen:

■ *“Er wordt steeds meer gevraagd van de Nederlandse beroepsbevolking. Om mee te kunnen met de snel veranderende economie zullen segmenten van de beroepsbevolking moeten*

kunnen voldoen aan andere en hogere eisen. Vooral het middensegment van de arbeidsmarkt komt onder druk te staan. In het bijzonder lijken de kansen voor werknemers met een mbo2/3 opleiding de komende jaren minder gunstig (probleem). Maatschappelijk vormt deze ontwikkeling een uitdaging, als de uitholling van het middensegment van de arbeidsmarkt zich verbindt met een toenemende culturele en sociale tegenstelling tussen hoog en laag opgeleiden (probleem). In de 21ste eeuw is de functie van het hoger onderwijs als motor van emancipatie en verheffing dus onverminderd belangrijk (doel).” (p. 8)

Hoofdstuk 1 gaat ook in op de sterktes en zwaktes van het hoger onderwijs. Eén van de punten die genoemd worden gaat over dat het stapelen van opleidingen niet vaak gebeurt:

- “De Inspectie van het Onderwijs merkt op dat studenten steeds vaker de directe route naar het vervolgonderwijs (vmbo-mbo, havo-hbo) volgen, terwijl het stapelen van opleidingen (vmbo-havo-vwo, mbo-hbo-wo) minder gebeurt. Dit kan erop duiden dat de overgangen tussen de onderwijssectoren moeizaam zijn.” (p. 13)

Een ander punt in dit rijtje benoemt twee problemen; dat tegenstellingen tussen hoog- en laagopgeleid lijken toe te nemen, en dat ‘allochtone studenten’ wat betreft deelname aan het hoger onderwijs, ondanks een inhaalslag, ‘achterblijven op autochtone studenten’:

- “De verbetering van doorstroom is vanuit emancipatoir oogpunt een belangrijk doel (doel), zeker nu tegenstellingen tussen hoog- en laagopgeleid lijken toe te nemen (probleem), zoals het SCP en de WRR schetsen. In het hbo is de deelname van studenten met een lage sociaaleconomische status sinds vorig jaar wederom gestegen. Ook is de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in Nederland voor eerste generatie allochtone studenten afgelopen jaren verbeterd. Toch blijven allochtone studenten wat betreft deelname achter bij autochtone

studenten (probleem). Inmiddels nemen vrouwen niet alleen vaker dan mannen deel aan het hoger onderwijs, zij sluiten hun studie ook vaker succesvol af en studeren daarbij nog sneller af dan mannen.” (p. 13)

In deze zelfde paragraaf wordt het volgende gezegd over studie-uitval, en onder welke groepen dit het grootst is, namelijk onder havisten, mbo’ers en niet-westerse allochtone studenten:

- “De verscheidenheid van de studentenpopulatie is veel groter dan voorheen. Het is een uitdaging om alle studenten succesvol te laten zijn in hun studies. Studie-uitval is nog steeds hoog: in het studiejaar 2012/2013 besloot 35% van de studenten in het tweede jaar de initieel gekozen studie niet voort te zetten (probleem). Het aandeel spijtoptanten is het grootst onder havisten en mbo’ers en niet-westerse allochtone studenten. Maar liefst 74% van de niet-westers allochtone jongens in het hbo heeft na vijf jaar (nog) geen diploma. Eén op de vijf instromers uit het mbo verlaat het hbo na één jaar zonder ho-diploma.” (p. 13)

Ook onderdeel van het rijtje met sterktes en zwaktes rondom het onderwerp ‘Toegankelijkheid op orde, doorstroom stukt’ is dat het bekostigd onderwijs in het kader van Leven lang leren internationaal gezien achterblijft:

- “Een belangrijke hiaat in ons stelsel is het Leven Lang Leren (doel). Het hoger onderwijs dat met beide benen in de 21ste eeuw staat, moet in de groeiende vraag naar post-initiële scholing een enorme kans zien. Het bekostigd onderwijs blijft hierin internationaal gezien achter (probleem). (...) Dit vraagt om meer mogelijkheden tot opscholing en nascholing gedurende de gehele loopbaan, waarbij ook het onbekostigde onderwijs een belangrijke rol speelt (doel).” (p. 14)

Hoofdstuk 2 heet ‘Onderwijs van wereldformaat’ en gaat in op een aantal voorwaarden die een cruciale bijdragen moeten leveren aan een hoge kwaliteit van het onderwijs.

Onder het speerpunt ‘Kleinschalige leergemeenschappen’ (verder uitgelegd in paragraaf 2.1) wordt benoemd dat veel honoursstudenten zichzelf niet herkenden in het woord excellentie en daarom van tevoren vermoeden niet in aanmerking te komen voor een honours-programma:

■ *“Opmerkelijk is dat veel honoursstudenten van zowel hbo als wo zich niet herkenden in het woord excellentie en dat er studenten zijn die vanwege deze terminologie vooraf al vermoeden niet in aanmerking te komen voor een honours-programma, terwijl zij hier wellicht wel de capaciteiten voor hebben (probleem). Blijkens het hierboven genoemde manifest voelen studenten meer verwantschap met begrippen als relevantie, vrijheid, talentontwikkeling en verantwoordelijkheid, maatschappelijke verantwoordelijkheid, van het gebaande pad gaan, eigenzinnigheid en innovatie. Om deze reden wil ik het begrip ‘talentprogramma’s’ introduceren als paraplu voor een scala aan initiatieven gericht op talentontwikkeling (oplossing). Gedacht kan worden aan excellentie of honoursprogramma’s, of andere onderscheidende programma’s gericht op maatschappelijke betrokkenheid (community engagement), kunst, sport, cross-overs en ondernemerschap. Al deze initiatieven wil ik talentprogramma’s noemen.” (p. 24)*

Een van de speerpunten is ‘Kwalitatief goede en inspirerende docenten en onderwijsleiders’. Onder dit speerpunt wordt aandacht gegeven aan ‘diversiteit in personeelsbeleid’, wat als belangrijk wordt gezien om kansen te creëren vanwege de inbreng van uiteenlopende perspectieven:

■ *“De diversiteit op hogescholen en universiteiten neemt sterk toe. Studenten en staf worden in toenemende mate internationaal met een steeds grotere diversiteit in de landen van herkomst. Daarnaast groeit vooral in de Randstad het aantal studenten met een niet-westerse achtergrond. Ook de sterke vertegenwoordiging van vrouwen in de studentenpopulatie is opvallend. Aan de andere kant blijft de vertegenwoordiging van docenten met een niet-westerse achtergrond en van vrouwen in (hogere) posities en in hoogleraarsfuncties – ook internationaal gezien – aanzienlijk achter. Daarin kunnen we niet berusten omdat diversiteit ook kansen creëert. Studenten en wetenschappers met verschillende achtergronden brengen immers uiteenlopende perspectieven in. En deze grotere pluriformiteit in perspectieven kan leiden tot meer creativiteit en innovatie.” (p. 35)*

■ *“Als het gaat om genderdiversiteit onder hoogleraren zien we een stijgende lijn in het aandeel vrouwelijke hoogleraren, maar deze ontwikkeling gaat erg traag (in 2000 nauwelijks 6% vrouwelijke hoogleraren en eind 2013 bijna 15%). In het huidige tempo is een evenredige man-vrouwverdeling in hoge academische wetenschappelijke functies pas in 2058 bereikt. De universiteiten zijn hier primair zelf verantwoordelijk voor.” (p. 35)*

Hoofdstuk 3 gaat over ‘Toegankelijkheid, talentontwikkeling en diversiteit’. Hier wordt aangehaald dat er geen sprake mag zijn van ‘financiële, culturele of informatiedrempels voor toegang tot het hoger onderwijs’:

■ *“Tegelijkertijd zijn er nog altijd duidelijke verschillen tussen groepen en hangen verschillen in het opleidingsniveau van de huidige jongeren nog duidelijk samen met het opleidingsniveau en de sociaal-economische status van hun ouders. Het is bijvoorbeeld zo dat studenten die vanuit het mbo instromen in het hbo veel minder vaak hogeropgeleide ouders hebben. Vrouwen doen het goed, maar niet-westerse allochtonen hebben nog altijd minder kans om het hoger onderwijs in te stromen dan anderen. Hun deelname is overigens de laatste jaren gelukkig wel fors gestegen. Maar we zijn er nog niet. De andere, onbekende cultuur die het*

hoger onderwijs voor een aanzienlijk aantal leerlingen en ouders nog altijd vertegenwoordigt, vormt nog te vaak een drempel.” (p. 42)

De problemen die in het kader van toegankelijkheid worden benoemd worden benoemd zijn de toename van uitval en switch onder niet-westerse allochtonen studenten, en dat ook studenten met een functiebeperking vaker uitvallen en langer over hun studie doen:

■ *“Ondanks al hun inspanningen om hun [de hogescholen in de grote steden] grote populatie niet-westerse allochtone studenten goed te bedienen, nemen de uitval en switch onder deze groep toe in plaats van af. Slechts 26% van de niet-westerse allochtone jongens (cohort 2008) heeft in het hbo nu na vijf jaar een diploma (probleem). Hier iets aan doen is een maatschappelijke opgave. Dat vraagt van instellingen onder andere tijdens het matchingsproces en bij tutoring en mentoring extra aandacht, maar ook in mijn voorstellen voor meer samenwerking in de onderwijsketen is specifieke aandacht nodig voor de problematiek rond niet-westerse allochtonen (oplossing). Ook de positie van studenten met een functiebeperking vraagt om blijvende aandacht. Zij besteden gemiddeld meer tijd aan hun studie, maar vallen nog altijd vaker uit en doen langer over hun studie (probleem).” (p. 43)*

Ten slotte vormt de samenwerking in de onderwijsketen een punt van aandacht, opdat ‘elke student op de plek terecht komt die het beste past bij zijn of haar ambities en talenten en de doorstroom succesvoller wordt’. Over de samenwerking tussen het vo of mbo en het ho wordt het volgende gezegd, wat gaat over de vermeende ‘zelfselectie’ van een deel van de studenten “uit lagere sociaaleconomische milieus of voor studenten met een niet-westerse allochtone afkomst”:

■ *“Ik denk, tot slot, dat we het belang van samenwerking tussen toeleverende en afnemende scholen specifiek voor studenten uit lagere sociaaleconomische milieus of voor studenten met een niet-westerse allochtone afkomst niet moeten onderschatten. Er is sprake van zelfselectie bij een deel van deze studenten (probleem). Om meer recht te doen aan de kansen voor deze leerlingen, wil ik graag het hoger onderwijs uitdagen en steunen meer werk te maken van de sociaal-culturele toegankelijkheid. Door een open cultuur te creëren, gesprekken met de toeleverende scholen aan te gaan en leerlingen in staat te stellen in een vroeg stadium van hun schoolloopbaan kennis te maken met die andere cultuur van het hoger onderwijs, kan belangrijke winst geboekt worden (oplossing).” (p. 50)*

3.2. Ambities

Hieronder volgen stukken uit de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2019 waarin de ambities, waaronder de doelen en manieren van aanpak van het ministerie van OCW opgesteld zijn die direct of indirect betrekking hebben op sociale ongelijkheid.

In het voorwoord van de toenmalige minister van OCW worden al een aantal doelen, manieren van aanpak of oplossingen genoemd. Zo wordt er bijvoorbeeld gezegd dat hoger onderwijs moet opleiden tot verantwoordelijk burgerschap en daarmee moet bijdragen aan de persoonlijke vorming van studenten:

■ *“Hoger onderwijs leidt immers de leiders van de toekomst op. Leiders niet in de zin van machthebbers, maar in de zin van waardendragers. Mensen als leraren, rechters, verpleegkundigen en architecten. Een democratie zoals we die in ons land hebben, bestaat bij de gratie van mensen die nadenken over wat voor gemeenschap we willen zijn. Mensen die de*

toon aangeven in hoe we in deze samenleving met elkaar omgaan, wat we belangrijk vinden en welke keuzes daaruit voortvloeien. Hoger onderwijs moet niet alleen opleiden tot het maken van die keuzes, maar ook voor het leiden en op scherp stellen van het debat hierover.” (p. 1)

■ “Een opleiding in het hoger onderwijs moet daarom ook altijd bijdragen aan de persoonlijke vorming van studenten. Aan het doordenken van persoonlijke waarden en aan het ontwikkelen van een normenkader. Dat betekent dat we hoge verwachting koesteren van studenten. Studeren in het hoger onderwijs is immers meer dan tentamens halen, een stage lopen en een scriptie schrijven. Meer dan learning to the test.” (p. 1)

■ “Voor het hele hoger onderwijs geldt, dat het toegankelijk moet zijn voor iedereen die daarvoor de juiste capaciteiten én de juiste motivatie heeft. En dat het de diversiteit van studenten onderkent en daarmee hun verschillende achtergronden, interesses, talenten en leerstijlen.” (p. 2)

■ “Tegelijk kunnen processen als persoonlijke vorming, culturele en morele sensitiviteit ontwikkelen, op niveau leren denken en handelen, alleen plaatsvinden in een gemeenschap die ook normen stelt en verwachtingen uitspreekt. En die geen concessies doet aan inhoud en kwaliteit vanuit een te nauwe focus op effectiviteit en efficiëntie, of door sugar coating, zoals John Dewey het noemt.” (p. 2)

■ “De opleiding die het meest waardevol is, is de opleiding die aansluit bij iemands capaciteiten, motivatie en interesses. Het is de opleiding waarbij de juiste student op de voor hem of haar juiste plek zit. Net zoals we studenten voor wie hoger onderwijs nu níet vanzelfsprekend is (probleem), de ruimte willen bieden om juist wél te kiezen voor het hoger onderwijs (oplossing), moeten we ook onderkennen dat er nu te veel studenten beginnen aan een opleiding in het hoger onderwijs die bij nader inzien niet bij hen blijkt te passen (probleem).” (p. 2)

■ “Juist hierom is het zo belangrijk dat de kwaliteit van het onderwijs op alle niveaus goed is. Dat er op alle niveaus ruimte is voor extra uitdaging voor wie dat aankan. En dat instellingen, veel meer dan nu gebeurt (probleem), redeneren vanuit de individuele student en zijn leerloopbaan (oplossing). Zodat een mbo-opleiding evenveel gewaardeerd wordt als een hbo-opleiding, een hbo-master een interessante optie wordt voor iemand met een wo-bachelor, en een wo-master een reële optie is voor de hbo-er die dat aankan.” (p. 3)

Hoofdstuk 1 van de strategische agenda gaat over ‘De sprong naar de toekomst’. Hier worden de thema’s van deze agenda benoemd, namelijk: onderwijskwaliteit, toegankelijkheid, talentontwikkeling en diversiteit, en de verbinding met de samenleving. Allereerst wordt ingegaan op het afschaffen van de basisbeurs en de invoering van het studievoorschot. Met deze maatregel zou de studiefinanciering rechtvaardiger, doelmatiger en minder duur moeten worden, en het onderwijs beter voor alle studenten:

■ “In de aanloop naar deze strategische agenda heeft ook het parlement ingestemd met de invoering van het studievoorschot. Door de basisbeurs af te schaffen, wordt de studiefinanciering rechtvaardiger, doelmatiger en minder duur. Van de huidige € 3 miljard die de regering uitgeeft aan inkomensondersteuning in de vorm van onder andere studiefinanciering aan studenten, komt door het studievoorschot op termijn een bedrag vrij dat oploopt tot € 1 miljard. Daarmee kunnen we nog beter onderwijs voor alle studenten organiseren. Deze agenda staat dan ook in het teken van het leveren van een zichtbare kwaliteitsimpuls voor studenten en docenten met de middelen die voortkomen uit het studievoorschot. Het laatste hoofdstuk betreft de investeringsagenda die bij deze ambitie past.” (p. 6)

Daarnaast wordt in hoofdstuk 1 benadrukt dat de arbeidsmarkt belangrijke veranderingen doormaakt en dat nieuwe banen ontstaan en oude verdwijnen.

Hier wordt aan toegevoegd (zie 1.1 probleemanalyses) dat vooral het midden-segment van de arbeidsmarkt (mbo 2/3 opleidingen) onder druk komt te staan, en daarmee de toenemende culturele en sociale tegenstelling tussen hoog en laagopgeleiden kan versterken (probleem). Volgens het ministerie is hier een rol voor het onderwijs in weggelegd: “In de 21ste eeuw is de functie van het hoger onderwijs als motor van emancipatie en verheffing dus onverminderd belangrijk (doel).” (p. 8)

Hoofdstuk 1 gaat ook in op de sterktes en zwaktes van het hoger onderwijs. Eén van de kopjes luidt: ‘Toegankelijkheid op orde, doorstroom stukt’. Hierin wordt eerst ingegaan op de constatering dat Nederland internationaal gezien veel ‘hoger’ opgeleiden heeft, en dat sinds de jaren vijftig steeds meer mensen een zo ‘hoog’ mogelijk diploma moesten halen. Vervolgens wordt benoemd dat studenten onderwijs verdienen dat bij hen past, ongeacht hun sociale herkomst of financiële situatie:

■ *“Sinds de jaren vijftig nemen steeds meer mensen in Nederland aan het hoger onderwijs deel. Onderwijs was de productielijn van verheffing: zoveel mogelijk mensen moesten in staat zijn een zo hoog mogelijk diploma te halen. We hebben op dat gebied veel bereikt, aangezien ook internationaal vergeleken Nederland relatief veel hoger opgeleiden heeft (zie grafiek). Onze wereld is er niet langer een van productielijnen, maar van constante, dynamische en mensgerichte verandering. Ons onderwijs moet daarin mee. Studenten verdienen het onderwijs dat bij hen past, ongeacht hun sociale herkomst of financiële situatie.” (p. 12)*

Het ‘achterblijven van allochtone bij autochtone studenten’ blijft volgens de nota nog wel een probleem, al is er sprake van verbetering van hun onderwijspositie:

■ *“De verbetering van doorstroom is vanuit emancipatoir oogpunt een belangrijk doel (doel), zeker nu tegenstellingen tussen hoog- en laagopgeleid lijken toe te nemen (probleem), zoals het SCP en de WRR schetsen. In het hbo is de deelname van studenten met een lage sociaaleconomische status sinds vorig jaar wederom gestegen. Ook is de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in Nederland voor eerste generatie allochtone studenten afgelopen jaren verbeterd. Toch blijven allochtone studenten wat betreft deelname achter bij autochtone studenten (probleem). Inmiddels nemen vrouwen niet alleen vaker dan mannen deel aan het hoger onderwijs, zij sluiten hun studie ook vaker succesvol af en studeren daarbij nog sneller af dan mannen.” (p. 13)*

Ook onderdeel van het rijtje met sterktes en zwaktes rondom het onderwerp ‘Toegankelijkheid op orde, doorstroom stukt’ is de volgende alinea, die gaat over het ‘leven lang leren’ en dat het bekostigd onderwijs hierin internationaal gezien ‘achterblijft’:

■ *“Een belangrijke hiaat in ons stelsel is het Leven Lang Leren (doel). Het hoger onderwijs dat met beide benen in de 21ste eeuw staat, moet in de groeiende vraag naar post-initiële scholing een enorme kans zien. Het bekostigd onderwijs blijft hierin internationaal gezien achter (probleem). (...) Dit vraagt om meer mogelijkheden tot opscholing en nascholing gedurende de gehele loopbaan, waarbij ook het onbekostigde onderwijs een belangrijke rol speelt (doel).” (p. 14)*

Hoofdstuk 2 heet ‘Onderwijs van wereldformaat’ en gaat in op een aantal voorwaarden die een cruciale bijdragen moeten leveren aan een hoge kwaliteit van het onderwijs. Deze ‘speerpunten’ zijn de volgende:

1. “Kleinschalige leergemeenschappen” (pp. 24-26).
2. “Rijke leeromgevingen” (pp. 26-33).
3. “Kwalitatief goede en inspirerende docenten en onderwijsleiders” (pp. 33-26).
4. “Ruimte voor onderwijsvernieuwing en experimenten” (pp. 36-38).

Onder het speerpunt ‘Kleinschalige leergemeenschappen’ wordt benoemd dat het hoger onderwijs kleinschaliger moet worden, zodat docenten meer tijd hebben voor individueel contact met studenten. Daarnaast gaat het om ‘community-vorming’ om een gevoel van verbondenheid te creëren dat studenten helpt beter te functioneren in het onderwijs:

■ *“De kwaliteit van het onderwijs wordt, naast de inzet van docenten, ook bepaald door de inbreng van studenten zelf. Daarom moet het hoger onderwijs kleinschaliger worden zodat docenten meer tijd hebben voor individueel contact met studenten. Onderwijs komt immers tot stand in een relatie tussen mensen. (...) Ik vind dat de instellingen deze ervaringen de komende jaren veel sterker moeten laten doorwerken naar het reguliere onderwijs. Immers, alle studenten zijn gebaat bij uitdagend onderwijs, waarbij zij aangesproken worden op hun passies en talenten. Belangrijke voorwaarde hiervoor is de kleinschalige leergemeenschap of community-vorming. Community-vorming is niet alleen gewenst bij kleine of kleinschalige opleidingen, maar ook grote opleidingen die kleine leergemeenschappen binnen vakken en disciplines creëren. De menselijke maat moet terug in het onderwijs. Onderzoek van Furrer and Skinner wijst uit dat een gevoel van verbondenheid een cruciale rol speelt bij de motivatie, prestatie en emoties van studenten.” (pp. 24-25)*

Onder het speerpunt ‘Kleinschalige leergemeenschappen’ wordt daarnaast een verandering in naam beschreven van ‘honoursprogramma’ en woorden als ‘excellentie’ naar ‘talentprogramma’s’. Dit om zo studenten die zich niet herkenden in het woord ‘excellentie’ te laten voelen dat ze wellicht wel in aanmerking komen voor een honoursprogramma:

■ *“Opmerkelijk is dat veel honoursstudenten van zowel hbo als wo zich niet herkenden in het woord excellentie en dat er studenten zijn die vanwege deze terminologie vooraf al vermoeden niet in aanmerking te komen voor een honours-programma, terwijl zij hier wellicht wel de capaciteiten voor hebben (probleem). Blijkens het hierboven genoemde manifest voelen studenten meer verwantschap met begrippen als relevantie, vrijheid, talentontwikkeling en verantwoordelijkheid, maatschappelijke verantwoordelijkheid, van het gebaande pad gaan, eigenzinnigheid en innovatie. Om deze reden wil ik het begrip ‘talentprogramma’s’ introduceren als paraplu voor een scala aan initiatieven gericht op talentontwikkeling (oplossing). Gedacht kan worden aan excellentie of honoursprogramma’s, of andere onderscheidende programma’s gericht op maatschappelijke betrokkenheid (community engagement), kunst, sport, cross-overs en ondernemerschap. Al deze initiatieven wil ik talentprogramma’s noemen.” (p. 24)*

Het ministerie heeft ambities opgesteld (zie 2.1) om elk talent de kans te geven. Eén van deze ambities is ‘een goed toegankelijk hoger onderwijs’. Hierin wordt benoemd dat er extra aandacht moet zijn voor de ‘problematiek rond niet-westerse allochtonen’, en dat ook ‘de positie van studenten met een functiebeperking vraagt om blijvende aandacht’ (p. 43):

■ *“Ondanks al hun inspanningen om hun [de hogescholen in de grote steden] grote populatie niet-westerse allochtone studenten goed te bedienen, nemen de uitval en switch onder deze groep toe in plaats van af. Slechts 26% van de niet-westerse allochtone jongens*

(cohort 2008) heeft in het hbo nu na vijf jaar een diploma (probleem). Hier iets aan doen is een maatschappelijke opgave. Dat vraagt van instellingen onder andere tijdens het matchingsproces en bij tutoring en mentoring extra aandacht, maar ook in mijn voorstellen voor meer samenwerking in de onderwijsketen is specifieke aandacht nodig voor de problematiek rond niet-westerse allochtonen (oplossing). Ook de positie van studenten met een functiebeperking vraagt om blijvende aandacht. Zij besteden gemiddeld meer tijd aan hun studie, maar vallen nog altijd vaker uit en doen langer over hun studie (probleem).” (p. 43)

Een van de speerpunten is ‘Kwalitatief goede en inspirerende docenten en onderwijsleiders’. Onder dit speerpunt wordt aandacht gegeven aan ‘diversiteit in personeelsbeleid’:

■ *“Als het gaat om genderdiversiteit onder hoogleraren zien we een stijgende lijn in het aandeel vrouwelijke hoogleraren, maar deze ontwikkeling gaat erg traag (in 2000 nauwelijks 6% vrouwelijke hoogleraren en eind 2013 bijna 15%). In het huidige tempo is een evenredige man-vrouwverdeling in hoge academische wetenschappelijke functies pas in 2058 bereikt (probleem). De universiteiten zijn hier primair zelf verantwoordelijk voor. Daarom is in de Wetenschapsvisie aangekondigd dat de genderbalans onderdeel van het hoofdlijnenakkoord met de VSNU wordt (oplossing). Doel is dat we aansluiten bij Europese initiatieven en de lijn van de Europese Commissie overnemen zodat we de achterstand inlopen en in 2025 minimaal op het Europees gemiddelde zitten. Ook staat daarin geschreven dat als resultaten uitblijven, er zo nodig streefcijfers worden opgenomen in de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.” (p. 35)*

■ *“Een van de belangrijkste programma’s is het Aspasia-programma van NWO. Het doel daarvan is het stimuleren van de doorstroom van vrouwelijk wetenschappelijk talent naar de positie van hoogleraar. Door het programma te verbinden aan de Vernieuwingsimpuls (Vidi- en Vici-subsidies) is ook het competitie-element aanwezig. De colleges van bestuur die*

vrouwelijke Vidi- of Vici-laureaten binnen een jaar na toekenning van de subsidie bevorderen tot respectievelijk universitair hoofddocent of hoogleraar, komen in aanmerking voor een premie van € 100.000. In het hoofdlijnenakkoord met de VSNU zullen concrete afspraken worden gemaakt over genderbalans onder hoogleraren.” (p. 35)

Studenten en wetenschappers met verschillende achtergronden in het hoger onderwijs wordt neergezet door het ministerie als gunstig voor de creativiteit en innovatie:

■ *“Studenten en wetenschappers met verschillende achtergronden brengen immers uiteenlopende perspectieven in. En deze grotere pluriformiteit in perspectieven kan leiden tot meer creativiteit en innovatie. Aandacht hiervoor zou een vast onderdeel moeten zijn van het instellingsplan van de hogeschool en universiteit. Deze strategie heeft betrekking op onderwijs, onderzoek, internationalisering en personeelsbeleid.” (p. 35)*

Hoofdstuk 3 gaat over ‘Toegankelijkheid, talentontwikkeling en diversiteit’. Het hoofdstuk begint met de ambities die het ministerie opstelt: ‘Elk talent krijgt de kans’, ook degene voor wie studeren niet vanzelfsprekend is. Dat betekent flexibeler aanbod, maatwerk.... en meer samenwerking in de onderwijsketen om flexibeler leerroutes mogelijk te maken:

■ *“In ons hoger onderwijs willen we kansen bieden. Aan iedere student. Kansen om zich te ontplooien, om zijn of haar talenten tot ontwikkeling te laten komen en om het opleidingsniveau te bereiken dat bij hem of haar past. Dat is ook in het belang van de samenleving. We hebben al die talenten hard nodig. De vraag naar hoger opgeleiden is onverminderd hoog en blijft stijgen. Zoals ik eerder stelde is het verhogen van het aantal hoger opgeleiden voor mij geen doel op zichzelf. Nederland kent al relatief veel hoger opgeleiden en ook met veel mbo-diploma’s, bijvoorbeeld, zijn studenten prima gekwalificeerd voor de*

arbeidsmarkt. In de sectoren waarin sprake is van tekorten of tekorten dreigen (onderwijs, bèta-techniek en zorg) wordt bovendien hard gewerkt aan oplossingen daarvoor. De kern waar we voor staan is dus iets anders. Dat is elke student op de juiste plek krijgen. Ruimte bieden dus, voor alle studenten, ook voor degenen voor wie de keuze om te gaan studeren helemaal niet zo vanzelfsprekend is.” (p. 42)

■ *“Uitgangspunt voor mij is een hoger onderwijs dat maximaal toegankelijk is. Onze studenten verdienen dat. Nederland verdient dat. Van financiële, culturele of informatiedrempels voor toegang tot het hoger onderwijs mag geen sprake zijn.” (p. 42)*

■ *“Individuele studenten kansen bieden om zich te ontwikkelen, betekent dat we nog meer dan nu al gebeurt moeten differentiëren in het hoger onderwijs, zowel in het aanbod als wanneer het gaat om onderwijsconcepten. (...) Er is meer behoefte aan flexibele leerwegen en maatwerk in het hoger onderwijs, maar ook in het vo en mbo. Meer maatwerk in vo en mbo heeft ook consequenties voor het ho.” (p. 42)*

■ *“Mijn ambitie voor 2025 is dat voor de verschillende groepen studenten in het hoger onderwijs veel meer aandacht is. Passende aandacht. De gemiddelde student die is opgegroeid in Amsterdam-Zuid heeft heel andere behoeftes en een heel andere bagage en leerstijl dan een student uit Rotterdam-Zuid. Ook tussen instellingen uit de Randstad of die uit het oosten of zuiden van het land bestaan grote verschillen in de samenstelling van hun studentenpopulatie en dan hebben we het nog niet eens over de verschillen tussen studenten afkomstig uit het buitenland, denk bijvoorbeeld aan Duitsland, Italië of Korea. Daar moet het hoger onderwijs een antwoord op hebben. Dat betekent maatwerk, differentiatie, maar het betekent tegelijkertijd ook hoge verwachtingen hebben van elke student, ongeacht vooropleiding, achtergrond of afkomst.” (p. 42)*

■ *“Meer samenwerking in de onderwijsketen is nodig.” (p. 43)*

■ *“Het stelsel dat ik voor me zie, biedt meer ruimte voor flexibele leerroutes binnen het hoger onderwijs. (...) En ik zie ruimte voor meer mogelijkheden om vakken van verschillende opleidingen en instellingen te combineren, ook over de grenzen van hbo en wo heen. (...) Reële kansen om na een periode op de arbeidsmarkt terug te keren naar het hoger onderwijs horen daar ook bij.” (p. 43)*

Een goed toegankelijk hoger onderwijs betekent enerzijds een afbakening van het onderwijsaanbod en van de studentengroepen waarop dat is gericht, en anderzijds toegankelijkheid voor iedere student van het stelsel als geheel. Daarvoor moeten studenten wel goed weten waarvoor zij kiezen.

■ *“Ik juich toe dat universiteiten en hogescholen scherpere keuzes maken, zowel als het gaat om hun onderwijsaanbod en het onderwijsconcept van waaruit zij werken, als waar het gaat om de studentengroepen waarop zij zich primair richten. Denk bij dit laatste bijvoorbeeld aan de doelgroep van Leven Lang Leren, of studenten die specifieke talenten willen ontwikkelen (kunst, sport of ondernemerschap). Dat vergroot de diversiteit van het aanbod dat voor studenten beschikbaar is. Maar ik vind het wel belangrijk dat het stelsel als geheel toegankelijk blijft voor iedere student. Studenten moeten bovendien goed voorgelicht worden over de keuzes in het profiel en onderwijsconcept die instellingen maken, zodat zij weten waar zij voor kiezen.” (p. 44)*

Er worden een aantal ideeën aangehaald om een verkeerde studiekeuze te voorkomen (bijv. door gesprekken tussen een docent en aankomende studenten, proefstuderen of matchingsdagen). Tutoring en mentoring, met extra aandacht voor ‘niet-westerse allochtone studenten’ en ‘lagere ses’. Studiekeuzecheck als instrument om (‘niet westerse allochtone’) studenten op de juiste plek te krijgen.

■ *“Waar de komende jaren nog winst kan worden behaald, is in het koppelen van de ervaringen met de studiekeuzeactiviteiten aan de begeleiding (tutoring en mentoring) die met name in het eerste jaar aan studenten wordt geboden. Daarbij is zoals eerder aangegeven extra aandacht nodig voor die groepen studenten waarvoor studeren in het hoger onderwijs niet vanzelfsprekend is, denk aan de niet-westerse allochtonen en studenten met ouders uit een lager sociaal-economisch milieu. Over enkele jaren wil ik de ervaringen met de studiekeuzecheck breder evalueren.” (p. 46)*

■ *“Ik vind het belangrijk dat de instellingen vooral de andere mogelijkheden dan selectie benutten die zij hebben om studenten op de juiste plek te krijgen. Het instrument van de studiekeuzecheck lijkt hier bij uitstek geschikt voor. Mits verbonden aan een duidelijke instellingsvisie, kan meer homogene groepen creëren ook een goede keuze zijn. We weten bijvoorbeeld uit de ervaringen van hogescholen met veel niet-westerse allochtonen en de ervaringen met de Ad en driejarige trajecten voor vwo'ers dat op die manier de binding aan en motivatie voor de opleiding worden vergroot.” (pp. 46-47)*

Samenwerking in de onderwijsketen is een volgende ambitie van het ministerie. Het voorbeeld van de intensieve samenwerking tussen vo en ho in Utrecht, Amsterdam en Twente wordt aangehaald:

■ *“In deze regio's worden ho-studenten ook ingezet als rolmodel voor vo-leerlingen, bijvoorbeeld doordat zij ‘Persoonlijk Assistent van de Leerkracht’ (PAL) worden. Deze PALS bieden leerlingen perspectief, juist ook leerlingen waarvoor de stap naar ho niet vanzelfsprekend is (eerste generatie hoger opgeleiden of allochtone groepen)” (p. 48)*

Naast de inzet van ho-studenten als rolmodel voor vo-leerlingen, ook meer samenwerking door bijvoorbeeld leerlingen vroeg kennis te laten maken met het hoger onderwijs.

■ *“Ik denk, tot slot, dat we het belang van samenwerking tussen toeleverende en afnemende scholen specifiek voor studenten uit lagere sociaaleconomische milieus of voor studenten met een niet-westerse allochtone afkomst niet moeten onderschatten. Er is sprake van zelfselectie bij een deel van deze studenten (probleem). Om meer recht te doen aan de kansen voor deze leerlingen, wil ik graag het hoger onderwijs uitdagen en steunen meer werk te maken van de sociaal-culturele toegankelijkheid. Door een open cultuur te creëren, gesprekken met de toeleverende scholen aan te gaan en leerlingen in staat te stellen in een vroeg stadium van hun schoolloopbaan kennis te maken met die andere cultuur van het hoger onderwijs, kan belangrijke winst geboekt worden (oplossing).” (p. 50)*

Een andere ambitie van het ministerie is ‘Extra aandacht voor mbo'ers’, door extra financiële facilitering en voorlichting over de financiële impact van keuzen. Dit omdat de overgang van mbo naar hbo kwetsbaar blijkt te zijn:

■ *“Ik vind overigens niet dat iedere mbo'er per se moet doorstuderen in het ho. Studenten met een mbo-diploma zijn prima gekwalificeerd voor de arbeidsmarkt en de arbeidsmarkt zit ook op hen te wachten. Tegelijkertijd moeten er wel goede mogelijkheden zijn voor die groep mbo'ers die de ambitie en de capaciteiten hebben om in het hbo door te studeren. Ik vind het belangrijk dat onnodige belemmeringen voor deze studenten bij de overgang van mbo naar hbo worden weggenomen.” (p. 50)*

■ *“In het debat over het studievoorschot bestond bijzondere aandacht voor studenten uit groepen met een lagere sociaal-economische status (SES), waartoe ook vaak niet-westerse allochtonen behoren. De brede toegankelijkheid wordt geborgd door de verhoging van de aanvullende beurs voor de studenten van ouders met lagere inkomens, het behoud van de ov-kaart en de versoepeling van de terugbetaalregeling. Voor mbo'ers wordt daarnaast extra ingezet op voorlichting. We willen voorkomen dat een deel van de mbo'ers, puur vanwege een informatieachterstand of een onvolledig beeld van de financiële gevolgen van het*

studievoorschot, afziet van een studie in het hoger onderwijs. (...) De professionals geven aan dat het naast het goed informeren van de mbo'ers over de veranderingen die plaatsvinden, vooral van belang is dat mbo-studenten goed beseffen wat deze veranderingen voor hen zelf betekenen. De rekenhulp die DUO heeft ontwikkeld kan daarbij een rol vervullen. Met deze rekenhulp kunnen (aankomende) studenten een studiebegroting maken, bekijken hoeveel studiefinanciering zij nodig hebben, en zien wat de impact is van keuzes op de omvang van de studieschuld en de terugbetaallasten na het afstuderen.” (p. 51)

Aan het einde van het hoofdstuk wordt in een paragraaf uitgeweid wat het ministerie gaat doen om hieraan bij te dragen:

■ *“Om elke student in het hoger onderwijs kansen te bieden en op de juiste plek te krijgen, zetten we op het volgende in:*

- Blijvende aandacht voor de toegankelijkheid van het stelsel, ook door verdere investeringen in studiekeuzeactiviteiten.
- De middelen van het studievoorschot kunnen, volgend op het Siriusprogramma, ook voor talentprogramma's, waaronder honourstrajecten aangewend worden. Zo kunnen de initiatieven van het Sirius-programma geïntegreerd worden in de activiteiten die voorvloeien uit de strategische agenda. Ik wil een substantieel bedrag, in de eerste jaren zo'n 10%, van de middelen uit het Studievoorschot besteden aan talentprogramma's, waaronder honoursprogramma's.
- Blijvende aandacht voor studiesucces, studie-uitval, switch, en studieduur, door te blijven investeren in het verbeteren van het studiekeuzeproces, het versterken van de samenwerking met vo-scholen en mbo-instellingen, het voortzetten van het bindend studieadvies in het eerste jaar, het besteden van aandacht aan de verschillende talenten van studenten en het bieden

van meer maatwerk en begeleiding door tutoring en mentoring. Hierbinnen ook meer aandacht voor het belang van extra-curriculaire ontwikkeling.

- Meer samenwerking in de regio tussen de toeleverende vo-scholen en mbo-instellingen en de hogeronderwijsinstellingen. Voor samenwerkingsprojecten vo-ho en mbo-hbo gericht op beter doorlopende leerlijnen, verbetering van loopbaanoriëntatie en –begeleiding of vergroting van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor specifieke groepen, zijn middelen uit het studievoorschot beschikbaar. Daarnaast zijn ook middelen beschikbaar voor de verbetering van de aansluiting van het hoger onderwijs op de arbeidsmarkt (zie Investeringsagenda).
- Extra aandacht voor mbo'ers bij de doorstroom naar het hbo: veel inzet op het verschaffen van informatie over het studievoorschot en het vergroten van het financieel bewustzijn, doorstroom-keuzedelen als belangrijk instrument en de introductie van experimenten met gemeenschappelijke programma's mbo-hbo.
- Meer differentiatie in het onderwijsaanbod. De Ad krijgt de ruimte door de koppeling van de Ad met de hbo-bachelor los te laten. Om het aantal hbo-masters te vergroten wordt de beperking tot prioritaire sectoren in de beleidsregel doelmatigheid opgeheven.
- Reële doorstroommogelijkheden naar de masterfase, zowel naar de hbo- als de wo-master.
- Voor schakelprogramma's wordt naar een maatwerkoplossing gezocht voor de periode vanaf 2017/2018.
- Meer samenwerking tussen hogeronderwijsinstellingen, ook tussen hogescholen en universiteiten, om voor studenten meer flexibele programma's mogelijk te maken (over de grenzen van disciplines en instellingen heen).

- Vergroting van de flexibiliteit en vraaggerichtheid van het deeltijdonderwijs: introductie van experimenten vraagfinanciering, pilots flexibilisering en het ‘Leven Lang Leren-krediet.’ (pp. 59-60)

Hoofdstuk 4 gaat over de ‘Verbinding met de samenleving’. Ook hierin zijn een aantal zaken genoemd waar het ministerie op in gaat zetten.

Eén ambitie heeft indirect betrekking op sociale ongelijkheid:

- *“Sterkere verbinding met de arbeidsmarkt: Goede voorlichting aan studenten over arbeidsmarktperspectieven van opleidingen (studiebijsluiters); Beter faciliteren van stages in het wo.” (p. 74)*

3.3. Focus

In dit beleidsstuk worden verschillende groepen genoemd. Het daadwerkelijke beleid wordt echter niet op alle groepen toegesplitst. We zien drie verschillende manieren waarop groepen genoemd worden:

1. Groepen worden alleen benoemd, vooral in de probleemstellingen.
2. Groepen worden benoemd, en er wordt gezegd dat er ‘extra aandacht nodig is voor deze groepen’, maar zonder concrete informatie over beleid.
3. Groepen worden benoemd en beleid wordt daadwerkelijk gericht op deze groepen.

Hieronder ordenen we de groepen die genoemd worden in deze categorieën. Achter de genoemde groepen staat waar relevant de betreffende beleidsmaatregel in het kader waarvan deze groep(en) genoemd worden:

1. Groepen worden alleen benoemd, vooral in de probleemstellingen:
 - “hoger opgeleiden” (*benoemd in de volgende context: “internationaal vergeleken Nederland relatief veel hoger opgeleiden heeft”*) (p. 12).
 - “studenten met een lage sociaaleconomische status” (*benoemd in de volgende context: “In het hbo is de deelname van studenten met een lage sociaaleconomische status sinds vorig jaar wederom gestegen”*) (p. 13).
 - “eerste generatie allochtone studenten” (*benoemd in de volgende context: “Ook is de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in Nederland voor eerste generatie allochtone studenten afgelopen jaren verbeterd”*) (p. 13).
 - “allochtone studenten” en “autochtone studenten” (*benoemd in de volgende context: “Toch blijven allochtone studenten wat betreft deelname achter bij autochtone studenten”*) (p. 13).
 - “niet-westerse allochtone studenten” (*benoemd in de volgende context: “Het aandeel spijtoptanten is het grootst onder havisten en mbo’ers en niet-westerse allochtone studenten. Maar liefst 74% van de niet-westers allochtone jongens in het hbo heeft na vijf jaar (nog) geen diploma”*) (p. 13).
 - “studenten met een niet-westerse achtergrond” (*benoemd in de volgende context: “Daarnaast groeit vooral in de Randstad het aantal studenten met een niet-westerse achtergrond.”*) (p. 35).
 - “docenten met een niet-westerse achtergrond en vrouwen in (hogere) posities en in hoogleraarsfuncties” (*benoemd in de volgende context: “Aan de andere kant blijft de vertegenwoordiging van docenten met*

een niet-westerse achtergrond en van vrouwen in (hogere) posities en in hoogleraarsfuncties – ook internationaal gezien - aanzienlijk achter”) (p. 35).

- “vrouwen”, “studenten die vanuit het mbo instromen hebben veel minder vaak hogeropgeleide ouders”, “niet-westerse allochtonen” (benoemd in de volgende context: “Het is bijvoorbeeld zo dat studenten die vanuit het mbo instromen in het hbo veel minder vaak hogeropgeleide ouders hebben. Vrouwen doen het goed, maar niet-westerse allochtonen hebben nog altijd minder kans om het hoger onderwijs in te stromen dan anderen”) (p. 42).
 - “niet-westerse allochtonen studenten” (benoemd in de volgende context: “Ondanks al hun inspanningen om hun [de hogescholen in de grote steden] grote populatie niet-westerse allochtone studenten goed te bedienen, nemen de uitval en switch onder deze groep toe in plaats van af”) (p. 43).
 - “studenten uit groepen met een lagere sociaal-economische status (SES), waartoe ook vaak niet-westerse allochtonen behoren” (benoemd in de volgende context: “In het debat over het studievoorschot bestond bijzondere aandacht voor studenten uit groepen met een lagere sociaal-economische status (SES), waartoe ook vaak niet-westerse allochtonen behoren”) (p. 51).
 - “Studenten en wetenschappers met verschillende achtergronden” (benoemd in de volgende context: “Studenten en wetenschappers met verschillende achtergronden brengen immers uiteenlopende perspectieven in”) (p. 62).
2. Groepen worden niet alleen benoemd, maar er wordt ook gezegd ‘er is extra aandacht nodig voor deze groepen’:
- “Studenten en wetenschappers met verschillende achtergronden” (beleid: “Studenten en wetenschappers met verschillende achtergronden brengen immers uiteenlopende perspectieven in. En deze grotere pluriformiteit

in perspectieven kan leiden tot meer creativiteit en innovatie. Aandacht hiervoor zou een vast onderdeel moeten zijn van het instellingsplan van de hogeschool en universiteit.”) (p. 35).

- “groepen studenten waarvoor studeren in het hoger onderwijs niet vanzelfsprekend is, denk aan de niet-westerse allochtonen en studenten met ouders uit een lager sociaal-economisch milieu” (beleid: koppelen van ervaringen met de studiekeuzeactiviteiten en de begeleiding bij eerstejaars studenten) (p. 46).
 - “eerste generatie hoger opgeleiden of allochtone groepen” (beleid: “In deze regio’s worden ho-studenten ook ingezet als rolmodel voor vo-leerlingen, bijvoorbeeld doordat zij ‘Persoonlijk Assistent van de Leerkracht’ (PAL) worden. Deze PALs bieden leerlingen perspectief, juist ook leerlingen waarvoor de stap naar ho niet vanzelfsprekend is (eerste generatie hoger opgeleiden of allochtone groepen)”) (p. 48).
 - “docenten met een niet-westerse achtergrond, voor vrouwen in (hogere) posities” (beleid: aandacht voor de vertegenwoordiging van deze groep in het hoger onderwijs) (p. 62).
3. Groepen worden niet alleen genoemd, maar beleid wordt ook daadwerkelijk gericht op deze groepen. Er wordt bijvoorbeeld gezegd ‘specifiek voor deze groep’:
- “alle studenten” (beleid: invoering van het studievoorschot wat voor beter onderwijs voor alle studenten moet zorgen) (p. 6).
 - “studenten uit lagere sociaaleconomische milieus of voor studenten met een niet-westerse allochtone afkomst” (beleid: hoger onderwijs moet meer werk maken van sociaal-culturele toegankelijkheid en de betreffende

leerlingen in staat stellen kennis te laten maken met ‘die andere cultuur van het hoger onderwijs’ (p. 50).

- “die groep mbo’ers die de ambitie en de capaciteiten hebben om in het hbo door te studeren” (*beleid: de minister vindt het belangrijk dat onnodige belemmeringen voor deze studenten bij de overgang van mbo naar hbo weg worden genomen*) (p. 50).
- “studenten van ouders met lagere inkomens” (*beleid: verhoging van de aanvullende beurs voor deze groep*) (p. 51).
- “mbo’ers” (*beleid: extra inzet op voorlichting aan mbo’ers over de financiële gevolgen van het studievoorschot*) (p. 51).

3.4. Terminologie

In dit beleidsstuk worden verschillende termen gebruikt die verband houden met wat wij ‘sociale ongelijkheid’ noemen. De term sociale ongelijkheid wordt overigens niet genoemd.

- “(...) dat het [hoger onderwijs] toegankelijk moet zijn voor iedereen die daarvoor de juiste capaciteiten én de juiste motivatie heeft.”(p. 2).
- “En dat het [hoger onderwijs] de diversiteit van studenten onderkent en daarmee hun verschillende achtergronden, interesses, talenten en leerstijlen” (p. 2).
- “(...) studenten voor wie hoger onderwijs nu níet vanzelfsprekend is, de ruimte willen bieden om juist wél te kiezen voor het hoger onderwijs” (p. 2).
- “(...) toegankelijkheid, talentontwikkeling en diversiteit” (p. 6).
- “toenemende culturele en sociale tegenstelling tussen hoog en laag opgeleiden” (p. 8).
- “overgangen tussen de onderwijssectoren [kunnen] moeizaam zijn” (p. 13).

- “tegenstellingen tussen hoog- en laagopgeleid” (p. 13).
- “toegankelijkheid van het hoger onderwijs” (p. 13).
- “meer differentiatie binnen het stelsel” (p. 13).
- “een steeds grotere diversiteit in de landen van herkomst” (p. 35).
- “genderdiversiteit” en “genderbalans” (p. 35).
- “pluriformiteit in perspectieven kan leiden tot meer creativiteit en innovatie” (p. 35).
- “Elk talent krijgt de kans” (p. 42).
- “In ons hoger onderwijs willen we kansen bieden. Aan iedere student.” (p. 42).
- “het opleidingsniveau van de huidige jongeren [hangt] nog duidelijk samen met het opleidingsniveau en de sociaal-economische status van hun ouders” (p. 42).
- “Vrouwen doen het goed, maar niet-westerse allochtonen hebben nog altijd minder kans om het hoger onderwijs in te stromen dan anderen” (p. 42).
- “De andere, onbekende cultuur die het hoger onderwijs voor een aanzienlijk aantal leerlingen en ouders nog altijd vertegenwoordigt, vormt nog te vaak een drempel” (p. 42).
- “De diversiteit in de studentenpopulatie” (p. 42).
- “Dat betekent maatwerk, differentiatie, maar het betekent tegelijkertijd ook hoge verwachtingen hebben van elke student, ongeacht vooropleiding, achtergrond of afkomst.” (p. 42).
- “een goed passend aanbod voor alle studenten” (p. 43).
- “meer homogene groepen creëren” en “niet-westerse allochtonen” (p. 47).
- “sociaal-culturele toegankelijkheid” (p. 50).
- “De brede toegankelijkheid wordt geborgd door de verhoging van de aanvullende beurs voor de studenten van ouders met lagere inkomens, het

behoud van de ov-kaart en de versoepeling van de terugbetaalregeling” (p. 51).

- “toegankelijkheid van het stelsel” (p. 59).
- “elke student in het hoger onderwijs kansen te bieden en op de juiste plek te krijgen” (p. 59).
- “van groot belang dat de diversiteit van de samenleving weerspiegeld wordt in de docenten- en studentenpopulatie van de instellingen” (p. 62).
- “toegankelijkheid van het hoger onderwijs zonder financiële, culturele en informatiedrempels.” (p. 62).
- “(...) maatschappelijke opgaven (...) denk bijvoorbeeld aan eenzaamheid, drugsgebruik, radicalisering en discriminatie”.
- “financiële, culturele of informatiedrempels voor toegang tot het hoger onderwijs” (p. 42 en p. 91).
- “De onbekende cultuur die het hoger onderwijs voor een aanzienlijk aantal leerlingen en ouders nog altijd vertegenwoordigt, vormt nog te vaak een drempel.” (p. 91).

Het woord ‘ongelijkheid’ wordt in deze strategische agenda geen enkele keer genoemd. Het woord ‘discriminatie’ wordt één enkele keer gebruikt in de volgende zin:

- *“Ook de maatschappelijke opgaven gaan niet aan de instellingen en studenten voorbij. Denk bijvoorbeeld aan eenzaamheid, drugsgebruik, radicalisering en discriminatie.” (p. 62)*

4. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2019 – Houdbaar voor de toekomst

4.1. Probleemanalyse

Hieronder volgen stukken uit de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2019 waarin de problemen en probleemanalyses van het ministerie van OCW opgesteld zijn die direct of indirect betrekking hebben op sociale ongelijkheid.

Al in het voorwoord van deze agenda worden een aantal probleemstellingen beschreven. Kort wordt hier ingegaan op een reden van het probleem, maar verder wordt hier in het voorwoord niet over uitgeweid. Zo wordt er benoemd dat het hoger onderwijs onder druk staat, dat de werkdruk hoog is en het studentenwelzijn beter kan:

■ *“En als ik vol trots naar het hoger onderwijs kijk, sluit ik mijn ogen niet voor het feit dat het hoge niveau van onderwijs en onderzoek onder druk staat. Docenten, onderzoekers en bestuurders werken dag in dag uit erg hard om de studenten te voorzien van het beste en meest uitdagende onderwijs. Maar de werkdruk is te hoog en het studentenwelzijn kan stukken beter.”*

■ *“Een agenda die gaat over lagere werkdruk voor docenten en onderzoekers, meer samenwerken, minder concurrentie en hoger studentenwelzijn [doel]. Zodat we een switch kunnen maken van concurrentie (probleem) naar samenwerken (doel), van rendement (probleem) naar studentsucces (doel), van publicatiedruk (probleem) naar waardering voor onderzoek én onderwijs (doel).” (p. 5)*

■ *“Het onderwijsstelsel kan niet langer onder te hoge druk blijven presteren.” (p.5)*

In hoofdstuk 2 worden een aantal uitdagingen en ambities van het ministerie beschreven. Eén van de uitdagingen gaat over ‘Switch, uitval, studievertraging en toegankelijkheid’:

■ *“Internationaal gezien scoort Nederland niet goed op studievoortgang en het aantal studenten dat nominaal een opleiding in het hoger onderwijs afrondt (OESO, 2019). De overgang van het middelbaar beroepsonderwijs en het voortgezet onderwijs naar het hoger onderwijs is voor veel studenten een barrière. Studenten met hoogopgeleide ouders en eerstegeneratiestudenten stromen ongeveer even vaak door van havo en vwo naar hoger onderwijs. Hierin zijn de afgelopen jaren goede stappen gezet. Vanuit mbo 4 maken wel minder eerstegeneratiestudenten de stap naar het hoger onderwijs, terwijl studenten met een niet-westerse migratieachtergrond juist vaker deze stap zetten. Bij selecterende bacheloropleidingen studeren minder studenten met een niet-westerse achtergrond, eerstegeneratiestudenten en studenten van ouders met een lager inkomen. Zelfselectie speelt een rol bij de toegang tot selecterende opleidingen (Inspectie van het Onderwijs, 2015). (pp. 20-21)*

■ *Circa een derde van de studenten valt uit of switcht van opleiding. Dat komt neer op ruim 41.000 studenten per jaar die (tijdelijk) stoppen met studeren in het hoger onderwijs of veranderen van studie (bijlage 1, figuur 7). Van hen verlaat 40% het hoger onderwijs; 60% verandert van studie. De belangrijkste redenen voor uitval en switch zijn: verkeerde studiekeuze, verwachtingen die niet zijn uitgekomen en onvoldoende motivatie (bijlage*

1, figuur 8). Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond vallen vaker uit en switchen beduidend vaker dan studenten met een westerse of Nederlandse achtergrond. Dat verschil is ook te zien tussen jongens en meisjes, eerstegeneratiestudenten en studenten met hoger opgeleide ouders, en studenten met en zonder een functiebeperking. Behalve de eerstegeneratiestudenten lopen ook deze groepen vaker studievertraging op (ResearchNed, 2019a)” (p. 20-21)

Hierna worden een drietal trends beschreven en de mogelijke impact ervan op het hoger onderwijs. Eén van de trends is de ‘Toename diversiteit in etnische, linguïstische en culturele achtergrond van studenten’. De mogelijke impact hiervan op het hoger onderwijs blijft impliciet:

- *“De diversiteit in de achtergrond van studenten blijft toenemen. In de jaren tachtig kwamen de meeste migranten uit vier gebieden: Turkije, Marokko, Suriname en de voormalige Nederlandse Antillen. Sinds de tweede helft van de jaren tachtig vinden mensen uit alle delen van de wereld hun weg naar Nederland. De komende decennia neemt volgens het CBS het aandeel personen met een migratieachtergrond verder toe, net als de diversiteit binnen deze groep. De culturele en etnische diversiteit van de bevolking zal vooral in de grote steden verder toenemen (WRR, 2018). Er is daarnaast een grote verscheidenheid aan gezinsvormen waarin kinderen opgroeien.” (p. 24)*

Een andere trend is de ‘Toenemende tegenstellingen tussen groepen met verschillende opleidingsniveaus’, en dat het opleidingsniveau de belangrijkste voorspeller blijft voor de sociaal-culturele en economische positie in de samenleving:

- *“Het opleidingsniveau blijkt de belangrijkste voorspeller voor de sociaal-culturele en economische positie in de samenleving (SCP, 2014). Er wordt dan ook wel gesproken van*

opleidingsniveau als nieuwe sociale scheidslijn (SCP & WRR, 2014). Hierdoor neemt het belang toe van hoger onderwijs dat voor alle groepen toegankelijk is. Dat vraagt ook om een nauwe verbinding van hogescholen en universiteiten met de regionale omgeving (civic universities).” (p. 25)

Hoofdstuk 4 gaat over ‘toegankelijker hoger onderwijs en groter studentsucces’, waarin benoemd wordt dat bepaalde groepen studenten nog steeds tegen meer barrières aanlopen dan andere studenten:

- *“Ondanks genoemde positieve ontwikkelingen zijn er ook belangrijke zorgpunten. Zo lopen de bovengenoemde groepen studenten [studenten met een beperking, eerstegeneratiestudenten, eerstejaarsstudenten met ouders met een minder dan modaal inkomen, mbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond] nog steeds tegen meer barrières aan dan andere studenten (zie hoofdstuk 2). Denk aan studenten die in de vooropleiding onvoldoende zijn voorbereid op instroom in het hoger onderwijs en daardoor eerder uitvallen (probleem). Of aan studenten die als eerste uit hun familie naar het hoger onderwijs gaan en daardoor minder gemakkelijk hun weg vinden (probleem). De ambitie is dat studenten die tegen dergelijke barrières aanlopen de begeleiding en ondersteuning krijgen die zij nodig hebben om succesvol te zijn in het hoger onderwijs. Dan spreken we van inclusief hoger onderwijs. (ambitie)” (p. 45)*

4.2. Ambities

Hieronder volgen stukken uit de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2019 waarin de ambities, waaronder de doelen en manieren van aanpak van het ministerie van OCW opgesteld zijn die direct of indirect betrekking hebben op sociale ongelijkheid.

Bij het scannen van de inhoudsopgave (p. 3) zijn een aantal hoofdstukken en paragrafen te zien waarin de doelen van deze agenda in terugkomen. Hoofdstuk 4 heet bijvoorbeeld 'Toegankelijker hoger onderwijs en groter studentsucces'. Hoofdstuk 5 heet 'Hoger onderwijs dat voldoende flexibel is om op de behoeften van de student in te spelen'.

In het voorwoord van deze agenda worden kort een aantal dingen gezegd over de aanpak van het ministerie voor de komende jaren. Hierin is direct dan wel indirect aandacht voor sociale ongelijkheid, bijvoorbeeld wanneer het gaat om meer aandacht voor persoonlijke omstandigheden van studenten, en wanneer het gaat over het makkelijker maken voor studenten om over te stappen:

- “Zo komt er meer aandacht voor de persoonlijke omstandigheden van de student.” (p. 5).
- “Hogescholen en universiteiten trekken samen op om de student op de juiste plaats te krijgen en om te zorgen dat studenten makkelijker over kunnen stappen.” (p. 5).
- “Flexibeler onderwijsaanbod moet het blijven leren en ontwikkelen aantrekkelijker maken, juist ook voor werkenden.” (p. 5).
- “Met een vernieuwend onderwijsaanbod en meer aandacht voor brede vaardigheden zal het onderwijs beter aansluiten bij de regio en de arbeidsmarkt.” (p. 5).
- “Een agenda die gaat over lagere werkdruk voor docenten en onderzoekers, meer samenwerken, minder concurrentie en hoger studentenwelzijn. Zodat we een switch kunnen maken van concurrentie naar samenwerken, van rendement naar studentsucces, van publicatiedruk naar waardering voor onderzoek én onderwijs.” (p. 5).

In de samenvatting worden een aantal ambities voor de komende jaren geformuleerd. Zo gaat het bijvoorbeeld over een toegankelijker en flexibel hoger onderwijs, o.a. door middel van een Expertgroep Toegankelijkheid Hoger Onderwijs op te zetten. Ambities die direct of indirect betrekking hebben op sociale ongelijkheid in de samenvatting zijn de volgende:

- *“Toegankelijker hoger onderwijs en groter studentsucces: De ambitie is om de toegankelijkheid en het studentsucces voor alle studenten te vergroten. Iedere student heeft iets anders nodig om succesvol te zijn en daar moet ruimte voor zijn. Het doel is dat studenten instromen op de juiste plek of daar zo snel mogelijk terecht komen, zich breed kunnen ontwikkelen en de opleiding met succes kunnen afronden. Maatregelen die in gang worden gezet, zijn onder andere:*
- *OCW werkt met hogescholen en universiteiten aan een Expertgroep Toegankelijkheid Hoger Onderwijs, die eraan moet bijdragen dat de praktijk en het beleid voor toegankelijkheid gebaseerd zijn op de nieuwste inzichten.*
- *Om elke student gemakkelijker en sneller op de voor hen juiste plek te krijgen, werken hogescholen en universiteiten onder de noemer ‘wisselstroom’, intensiever samen in de regio. Doelen zijn de verbetering van het studiekeuzeprocess, meer doorstroommogelijkheden tussen hbo en wo, en meer flexibele leerpaden.”*
- *“Flexibel hoger onderwijs: “De ambitie is dat over vier jaar meer instellingen flexibel onderwijs verzorgen, waarmee goed en snel wordt ingespeeld op de vraag van verschillende groepen studenten, waaronder (werkende) volwassenen. Het aantal en aandeel werkende volwassenen in het hoger onderwijs is dan substantieel toegenomen. Digitalisering biedt veel mogelijkheden om dat te bereiken. Maatregelen die in gang worden gezet, zijn onder andere:*
- *Hogescholen en universiteiten zullen voldoende aanbod voor werkenden realiseren. Leven lang ontwikkelen vergt andere onderwijsvormen. Het wordt daarom mogelijk voor studenten*

om hun opleiding meer te faseren, te temporiseren of te versnellen. Deze flexibele, modulaire deelname verlaagt voor studenten de drempel en bevordert de toegankelijkheid.

■ Samen met SZW stimuleert OCW de vraag naar leven lang ontwikkelen, onder meer door het STAP-budget en een digitaal overzicht van de scholingsactiviteiten.”

De samenvatting wordt afgesloten met o.a. deze zin: “De voortgang van deze strategische agenda zal de komende jaren per thema samen met de hogescholen, universiteiten en andere belangrijke stakeholders worden besproken.” (p. 9). Waarin naar voren komt dat het OCW vanuit meerdere invalshoeken de voortgang wil bespreken:

Hoofdstuk 2 gaat over de uitdagingen en ambities die het ministerie van OCW heeft voor het onderwijs. Dit hoofdstuk beschrijft een trend, namelijk dat er sprake is van ‘toenemende tegenstellingen tussen groepen met verschillende opleidingsniveaus’, waarop de ambitie volgt dat het hoger onderwijs voor alle groepen toegankelijk moet zijn en dat dit nauwe verbinding van hogescholen en universiteiten met de regionale omgeving vraagt:

■ “Het opleidingsniveau blijkt de belangrijkste voorspeller voor de sociaal-culturele en economische positie in de samenleving (SCP, 2014). Er wordt dan ook wel gesproken van opleidingsniveau als nieuwe sociale scheidslijn (SCP & WRR, 2014). Hierdoor neemt het belang toe van hoger onderwijs dat voor alle groepen toegankelijk is. Dat vraagt ook om een nauwe verbinding van hogescholen en universiteiten met de regionale omgeving (civic universities).” (p. 25).

Een doel van het ministerie is daarnaast het aanmoedigen van leven lang leren:

■ “Er zullen de komende jaren veel banen en taken verdwijnen, maar ook veel nieuwe banen en taken ontstaan. De arbeidsrelatie beweegt zich naar meer dynamiek en onzekerheid. De snel veranderende taken stellen hoge eisen aan het adaptie- en leervermogen van mensen. De noodzaak van een leven lang ontwikkelen wordt steeds groter in de arbeidsmarkt van de toekomst.” (p. 26).

Een expliciet beschreven ambitie van het ministerie gaat over meer studenten op de voor hen juiste plek in het hoger onderwijs terecht laten komen, met aandacht voor hun persoonlijke omstandigheden:

■ “Om de brede toegankelijkheid te waarborgen, zijn extra inspanningen nodig. Daarbij gaat het om meer studenten op de voor hen juiste plek in het hoger onderwijs terecht te laten komen met nadrukkelijk aandacht voor hun persoonlijke omstandigheden. Studenten krijgen de kans om het maximale uit hun studie te halen en zich breed te ontwikkelen (studentsucces).” (p. 30).

Hoofdstuk 4 gaat over ‘toegankelijker hoger onderwijs en groter studentsucces’. Hierin wordt de ambitie uitgesproken om studenten die tegen de genoemde barrières aanlopen begeleiding en ondersteuning krijgen die zij nodig hebben om succesvol te zijn in het hoger onderwijs:

■ “Ondanks genoemde positieve ontwikkelingen zijn er ook belangrijke zorgpunten. Zo lopen de bovengenoemde groepen studenten [studenten met een beperking, eerstegeneratiestudenten, eerstejaarsstudenten met ouders met een minder dan modaal inkomen, mbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond] nog steeds tegen meer barrières aan dan andere studenten (zie hoofdstuk 2). Denk aan studenten die in de vooropleiding onvoldoende zijn voorbereid op instroom in het hoger onderwijs en daardoor eerder uitvallen (probleem). Of aan studenten die als eerste uit hun familie naar het hoger onderwijs gaan en daardoor minder gemakkelijk hun

weg vinden (*probleem*). De ambitie is dat studenten die tegen dergelijke barrières aanlopen de begeleiding en ondersteuning krijgen die zij nodig hebben om succesvol te zijn in het hoger onderwijs. Dan spreken we van inclusief hoger onderwijs. (*ambitie*).” (p. 45).

Hier wordt omschreven dat het ministerie wil dat studenten succesvol hun studie afronden, en wordt benoemd dat het gaat om ‘studentsucces’ en niet om ‘studiesucces’:

- “Studenten moeten tijdens hun studie ook ruimte hebben voor zelfontplooiing en brede ontwikkeling. Het uiteindelijke doel voor een student is het succesvol afronden van de studie en het behalen van een diploma. Sommige studenten hebben daarvoor meer tijd nodig dan andere. Het is belangrijk dat studenten de kans krijgen om het maximale uit de studie te halen. Daarom gaat het in deze strategische agenda over studentsucces en niet over studiesucces. De ambitie is om het studentsucces te vergroten.” (p. 45).

De verschillende doelen om het hoger onderwijs toegankelijker te maken en het studentsucces groter gaan over o.a. een soepele overgang van het voortgezet onderwijs of mbo naar het hoger onderwijs, een goede studiekeuze van studenten, een aanpassing op de toelating en selectie en aandacht voor studentenwelzijn:

- “Van het voortgezet onderwijs of het mbo soepel door naar het hoger onderwijs” (pp. 46-48)
- Het eerste doel wordt beschreven: hoe de overgang van het voortgezet onderwijs of het mbo naar het hoger onderwijs soepeler kan. Een voorbeeld uit de praktijk is het ‘EURprogramma’: “Voor Ramoe Jagesar was het een grote stap om te gaan studeren aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, omdat zijn ouders geen hoger onderwijs hadden gevolgd. Omdat hij niet over een netwerk van mensen beschikte die hem gerust konden stellen dat hij een ‘pittige’ studie binnen een nieuwe leeromgeving wel aan zou kunnen, riep dat veel onzekerheid op. Toen hij online

op zoek ging naar informatie over hoe hij zich het beste kon voorbereiden op de universiteit, stuitte hij op de EUR-zomercursus. Tijdens deze dagen kon Ramoe uitdagingen met een aantal medestudenten bespreken en zijn netwerk vergroten. Door het PreAcademic Programma was hij beter voorbereid en was hij meer gemotiveerd om te gaan studeren.” (p. 46).

- “Een goede studiekeuze van studenten” (pp. 48-51).

- “Toelating en selectie” (pp. 51-52).

- “De onderwijsinstellingen dienen de inhoud en het aantal selectiecriteria, en de gehanteerde selectiemethoden, te onderbouwen met beschikbare wetenschappelijke inzichten. Ook het wervings- en selectiebeleid van instellingen dient periodiek te worden geëvalueerd, zodat op basis daarvan verbeteringen doorgevoerd kunnen worden. De Tweede Kamer wordt voor de zomer van 2020 geïnformeerd over de manier waarop instellingen hier vorm aan geven. De inspectie zal in een instellingsoverstijgend themaonderzoek onderzoeken hoe instellingen hier in de praktijk invulling aan geven en welke lessen hieruit getrokken kunnen worden op landelijk niveau. Zo wordt inzicht verkregen in het aantal gehanteerde selectiecriteria en de effecten hiervan op de kansengelijkheid. Op basis daarvan is het mogelijk om op een later moment te komen tot een maximum aantal selectiecriteria. Op dit moment is daarvoor geen wetenschappelijk gevalideerde onderbouwing te geven.” (p. 52).

- “De inspectie zal ook onderzoeken of studenten zelfselectie toepassen en op welk moment zij dit doen (Tweede Kamer, 2019e).” (p. 52)

- “Instellingen dienen toestemming te vragen voor het instellen van een capaciteitsfixus. Een commissie van deskundigen beoordeelt of er echt een capaciteitsprobleem is dat niet op korte termijn kan worden opgelost. Als dat zo is, mag de opleiding voor maximaal drie jaar een numerus fixus instellen.” (p. 52)

- “Inclusief hoger onderwijs met aandacht voor studentenwelzijn” (pp. 52-55).

- *“Inclusief hoger onderwijs betekent dat alle studenten de begeleiding en steun krijgen die nodig is om uit de studie te halen wat zij eruit willen halen. Met andere woorden, alles wat ze nodig hebben om succesvol te zijn. Dat succes is uiteraard de verantwoordelijkheid van de student zelf, maar voor hogescholen en universiteiten ligt er een rol om het onderwijs zo in te richten dat er zo min mogelijk belemmeringen zijn om studenten optimaal te ondersteunen, met name die studenten die een minder kansrijke start hebben. Veel onderwijsinstellingen besteden actief aandacht aan studentsucces, studentenwelzijn en inclusiviteit, zoals ook voor studenten met een arbeidsbeperking. Deze aandacht is terecht en blijvend nodig. Instellingen doen er goed aan het gesprek over het welzijn van de student met alle betrokken studenten te (blijven) voeren. Aandacht voor de (uiteenlopende) begeleidingsbehoeften van studenten is daarbij essentieel. Vooral in de eerste honderd dagen van de opleiding is goede begeleiding noodzakelijk, met aandacht voor binding, gemeenschapsvorming en het over en weer uitspreken van verwachtingen (Elfers, 2016)” (p. 52).*
- *Onder ditzelfde doel gaat een stuk tekst over het thuis voelen van studenten binnen een instelling: “Bij inclusief hoger onderwijs hoort ook dat studenten zich thuis voelen binnen een instelling en dat zij rolmodellen hebben waarmee ze zich kunnen identificeren. Ze moeten merken dat er aandacht is voor de toenemende diversiteit en voor de ondersteuningsbehoeften die dat met zich mee brengt. Dat vraagt veel van instellingen, professionals en studenten. Binnen de kwaliteitsafspraken zijn begeleiding van studenten, studentsucces en onderwijsintensiteit belangrijke thema’s. Dat zien we terug in de plannen die door de instellingen worden ingediend. Belangrijk is dat er niet alleen gedacht wordt aan maatregelen die de druk op studenten incidenteel verminderen, zoals workshops en trainingen. Ook structurele maatregelen zijn van belang, zoals het goed plannen van toetsmomenten” (p. 53).*

Hoofdstuk 5 gaat over hoger onderwijs dat voldoende flexibel is om op de behoeften van de student in te spelen, en dat de diversiteit onder deze studenten steeds groter wordt:

- *“De diversiteit in kenmerken, behoeften, achtergrond en situatie van studenten in het hoger onderwijs wordt steeds groter. Dat vraagt van instellingen dat zij kunnen variëren in de aanpak en inrichting van opleidingen en de mate van eigen regie van studenten over hun studierpad. Daarmee wordt ieder type student optimaal gefaciliteerd en studentsucces vergroot. De ambitie is dat over vier jaar meer instellingen flexibel onderwijs hebben waarmee goed en snel wordt ingespeeld op de vraag van steeds diverser wordende studenten, waaronder (werkende) volwassenen. Het aantal en aandeel (werkende) volwassenen in het hoger onderwijs is dan substantieel toegenomen. De mogelijkheden die digitalisering van het onderwijs biedt, ondersteunen deze ontwikkeling bij uitstek.” (p. 57). Het gaat hier zowel over meer flexibele inrichting van opleidingen (pp. 59-62) als over flexibele deelname aan opleidingen (pp. 63-65) van belang voor toegankelijkheid, deelname en studentsucces. Om op de behoeften van studenten in te spelen wil het ministerie van OCW daarnaast de vraag naar leven lang ontwikkelen stimuleren: “Het actieprogramma Leven Lang Ontwikkelen is gericht op het versterken van de leercultuur en het verlagen van drempels voor de gehele beroepsbevolking. In het kader van dat actieprogramma wordt gewerkt aan een uitgavenregeling, het zogenoemde STAP-budget (Stimulering Arbeidsmarktpositie), die in plaats komt van de fiscale aftrek van scholingskosten. Dit heeft tot doel de individuele vraag en deelname te stimuleren.”(p. 65)*

Hoofdstuk 6 gaat over hoger onderwijs, samenleving en arbeidsmarkt. Digitalisering is een onderwerp dat terugkomt onder de vraag ‘om welke kennis en vaardigheden vraagt de toekomst?’. Er wordt aandacht besteed aan het feit dat goede digitale vaardigheden voor betere kansen op de arbeidsmarkt kunnen zorgen:

- *“Naast de hierboven benoemde brede vaardigheden, zijn studenten gebaat bij digitale vaardigheden. Studenten en werknemers met goede digitale vaardigheden hebben namelijk betere kansen op de arbeidsmarkt (Röfekamp, 2019). Het is niet voldoende als alleen technisch*

afgestudeerden deze vaardigheden meekrijgen. Digitalisering speelt in alle studies een rol en alle afgestudeerden moeten kunnen deelnemen aan de digitale arbeidsmarkt en samenleving (EZK, 2019). In het onderwijs wordt daar dan ook werk van gemaakt. Digitale geletterdheid is (naast burgerschap) één van de twee nieuwe leergebieden van Curriculum.nu. Ook hogescholen en universiteiten hebben hun ambities op het gebied van digitale vaardigheden opgetekend in het Versnellingsplan voor Onderwijsinnovatie (VSNU, VH & SURF, 2017)” (p. 73)

4.3. Focus

In dit beleidsstuk worden verschillende groepen genoemd. Het daadwerkelijke beleid wordt echter niet op alle groepen toegespitst. We zien drie verschillende manieren waarop groepen genoemd worden:

1. Groepen worden alleen benoemd, vooral in de probleemstellingen.
2. Groepen worden benoemd, en er wordt gezegd dat er ‘extra aandacht nodig is voor deze groepen’, maar zonder concrete informatie over beleid.
3. Groepen worden benoemd en beleid wordt daadwerkelijk gericht op deze groepen.

Hieronder ordenen we de groepen die genoemd worden in deze categorieën. Achter de genoemde groepen staat waar relevant de betreffende beleidsmaatregel in het kader waarvan deze groep(en) genoemd worden:

1. Groepen worden alleen benoemd, vooral in de probleemstellingen:
 - “studenten met hoogopgeleide ouders” en “eerstegeneratiestudenten” (benoemd in de volgende context: “Studenten met hoogopgeleide ouders

en eerstegeneratiestudenten stromen ongeveer even vaak door van havo en vwo naar hoger onderwijs.”) (p. 21).

- “eerstegeneratiestudenten” en “studenten met een niet-westerse migratieachtergrond” (benoemd in de volgende context: “Vanuit mbo 4 maken wel minder eerstegeneratiestudenten de stap naar het hoger onderwijs, terwijl studenten met een niet-westerse migratieachtergrond juist vaker deze stap zeten.”) (p. 21).
- “studenten met een niet-westerse achtergrond, eerstegeneratiestudenten, studenten van ouders met een lager inkomen” (benoemd in de volgende context: “Bij selecterende bacheloropleidingen studeren minder studenten met een niet-westerse achtergrond, eerstegeneratiestudenten en studenten van ouders met een lager inkomen.”) (p. 21).
- “Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond”, “studenten met een westerse of Nederlandse achtergrond”, “jongens en meisjes, eerstegeneratiestudenten en studenten met hoger opgeleide ouders, en studenten met en zonder een functiebeperking” en “eerstegeneratiestudenten” (benoemd in de volgende context: “Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond vallen vaker uit en switchen beduidend vaker dan studenten met een westerse of Nederlandse achtergrond. Dat verschil is ook te zien tussen jongens en meisjes, eerstegeneratiestudenten en studenten met hoger opgeleide ouders, en studenten met en zonder een functiebeperking. Behalve de eerstegeneratiestudenten lopen ook deze groepen vaker studievertraging op.”) (p. 21).
- “studenten met een beperking en eerstegeneratiestudenten” en “eerstejaarsstudenten met ouders met een minder dan modaal inkomen” (benoemd in de volgende context: “De Monitor Beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2018-2019 (ResearchNed, 2019a) laat zien dat het aantal

studenten met een beperking en eerstegeneratiestudenten is toegenomen. Ook het aandeel eerstejaarsstudenten met ouders met een minder dan modaal inkomen is in het afgelopen jaar gestegen.” (p. 45).

- “mbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond” en “mbo-studenten zonder migratieachtergrond” (benoemd in de volgende context: “De totale doorstroom van mbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond is 8% hoger dan die van mbo-studenten zonder migratieachtergrond.”) (p. 45).
- “alle studenten” (benoemd in de volgende context: “Inclusief hoger onderwijs betekent dat alle studenten de begeleiding en steun krijgen die nodig is om uit de studie te halen wat zij er uit willen halen.”) (p. 52).

2. Groepen worden benoemd, en er wordt gezegd dat er ‘extra aandacht nodig is voor deze groepen’, maar zonder concrete informatie over beleid.

- “studenten die een minder kansrijke start hebben” (benoemd in de volgende context: “Dat succes is uiteraard de verantwoordelijkheid van de student zelf, maar voor hogescholen en universiteiten ligt er een rol om het onderwijs zo in te richten dat er zo min mogelijk belemmeringen zijn om studenten optimaal te ondersteunen, met name die studenten die een minder kansrijke start hebben.”) (p. 52).
- “studenten met een arbeidsbeperking” (benoemd in de volgende context: “Veel onderwijsinstellingen besteden actief aandacht aan studentsucces, studentenwelzijn en inclusiviteit, zoals ook voor studenten met een arbeidsbeperking.”) (p. 52).
- “diverser wordende studenten, waaronder (werkende) volwassenen” (benoemd in de volgende context: “De ambitie is dat over vier jaar meer instellingen flexibel onderwijs hebben waarmee goed en snel wordt

ingespeeld op de vraag van steeds diverser wordende studenten, waaronder (werkende) volwassenen.”) (p. 57).

3. Groepen worden benoemd en beleid wordt daadwerkelijk gericht op deze groepen.
 - “alle studenten” (benoemd in de volgende context: “De ambitie is om de toegankelijkheid en het studentsucces voor alle studenten te vergroten. Iedere student heeft iets anders nodig om succesvol te zijn en daar moet ruimte voor zijn.” Gevolgd door maatregelen om dit te bereiken.) (p. 8).

4.4. Terminologie

In dit beleidsstuk worden verschillende termen gebruikt voor wat wij ‘sociale ongelijkheid’ noemen.

- “de toegankelijkheid van het hoger onderwijs” (o.a. p3 & p8).
- “Zelfselectie van studenten bij toegang tot selecterende opleidingen” (p. 21).
- “Toenemende tegenstellingen tussen groepen met verschillende opleidingsniveaus” (p. 25).
- “(...) studenten die als eerste uit hun familie naar het hoger onderwijs gaan en daardoor minder gemakkelijk hun weg vinden.” (p. 45).
- “Zo lopen de bovengenoemde groepen studenten nog steeds tegen meer barrières aan dan andere studenten.” (p. 45). “De ambitie is dat studenten die tegen dergelijke barrières aanlopen de begeleiding en ondersteuning krijgen die zij nodig hebben om succesvol te zijn in het hoger onderwijs.” (p. 45).
- “inclusief hoger onderwijs” (p. 45).

- “Voor Ramoe Jagesar was het een grote stap om te gaan studeren aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, omdat zijn ouders geen hoger onderwijs hadden gevolgd. Omdat hij niet over een netwerk van mensen beschikte die hem gerust konden stellen dat hij een ‘pittige’ studie binnen een nieuwe leeromgeving wel aan zou kunnen, riep dat veel onzekerheid op” (p. 46).
- “selectiecriteria en de effecten hiervan op de kansengelijkheid” (p. 51&52)
- “studenten die een minder kansrijke start hebben” (p. 52).
- “zelfselectie” (p. 52).
- “Inclusief hoger onderwijs betekent dat alle studenten de begeleiding en steun krijgen die nodig is om uit de studie te halen wat zij er uit willen halen” (p. 52).
- “Inclusiviteit” (p. 52).
- “(...) aandacht is voor de toenemende diversiteit en voor de ondersteuningsbehoeften die dat met zich meebrengt” (p. 53).
- “Bij inclusief hoger onderwijs hoort ook dat studenten zich thuis voelen binnen een instelling en dat zij rolmodellen hebben waarmee ze zich kunnen identificeren” (p. 53).
- “Digitale geletterdheid” (p. 73).

5. Agenda tegen discriminatie en racisme 2022

5.1. Probleemanalyse

Hieronder volgen stukken uit de Agenda tegen Discriminatie en Racisme 2022, waarin de problemen en probleemanalyses van het ministerie van OCW opgesteld zijn die direct of indirect te maken hebben met sociale ongelijkheid.

Deze agenda gaat over hoe het ministerie van OCW de vier jaar na 2022 discriminatie en racisme tegen zullen gaan en hoe zij inclusie en gelijkwaardigheid zullen bevorderen. Al in het voorwoord van deze agenda worden een aantal problemen aangehaald, bijvoorbeeld dat discriminatie en racisme aan de orde van de dag zijn:

- *“We leven in een land waarin voor discriminatie en racisme geen plaats zou mogen zijn. Toch is dit aan de orde van de dag. In woorden en daden. Gezien en ongezien. Met veel pijn, onrecht, verdriet en tegenslag als gevolg. Dit is een probleem dat schreeuwt om aandacht en dat is meer dan terecht. Als overheid bestrijden we daarom (institutionele) uitsluiting en kijken we hoe we iedereen eerlijke kansen kunnen bieden. In deze agenda staat hoe wij komende vier jaar discriminatie en racisme tegengaan en hoe we inclusie en gelijkwaardigheid bevorderen.”* (p. 3)

5.1.1. De eerste ambitie ‘een inclusief aanbod’

De eerste ambitie van het ministerie is ‘een inclusief aanbod’. De acties die het ministerie gaat ondernemen worden geïntroduceerd met probleemstellingen. De eerste sub-ambitie onder ‘een inclusief aanbod’ is “Onderwijsprogramma’s, les- en studiemateriaal bevatten een brede weergave van de geschiedenis en de maatschappij met aandacht voor discriminatie en racisme”. Hierin wordt het probleem benoemd dat in lesmateriaal nog veel stereotypen staan:

- *“In lesmateriaal staan nu nog veel stereotypen: Nederlanders met een migratieachtergrond hebben bijvoorbeeld in boeken vaker een lagere maatschappelijke status dan Nederlanders zonder migratieachtergrond. Slavernij wordt vaak alleen belicht vanuit het perspectief van de kolonisator of ontbreekt zelfs helemaal in geschiedenisboeken.”* (p. 9)

5.1.2. De tweede ambitie ‘ontwikkelen zonder obstakels’

Een tweede overkoepelende ambitie van het ministerie is ‘ontwikkelen zonder obstakels’. Hierover wordt in de inleiding het volgende gezegd, waar o.a. lage verwachtingen, onderadvisering en stagediscriminatie als probleem genoemd worden:

■ *“ontwikkelen zonder obstakels: Wij willen obstakels wegnemen en eerlijke kansen ondersteunen, voor een slim, vaardig en creatief Nederland (doel). Die ambitie wordt in onderwijs en op de arbeidsmarkt gehinderd door discriminatie en uitsluiting. Voorbeelden zijn lage verwachtingen en onderadvisering op de basisschool, en stagediscriminatie in het middelbaar- en hoger beroepsonderwijs (probleem).” (p. 5)*

Eén van de sub-ambities is “leerlingen krijgen een schooladvies dat bij hen past en vrij is van vooroordelen” (p. 15). Deze ambitie wordt geïntroduceerd met de volgende probleemstelling, waarin benoemd wordt dat de persoonlijke kenmerken van een leerling een rol spelen bij het schooladvies, en daarbij ook signalen zijn van de migratieachtergrond of etniciteit van een leerling die een rol spelen:

■ *“De persoonlijke kenmerken van een leerling spelen een rol bij het schooladvies. Volgens de Inspectie van het Onderwijs en DUO krijgen kinderen van ouders met een lage sociaaleconomische status (SES) en laag opgeleide ouders vaker een te laag schooladvies. Er zijn signalen dat ook migratieachtergrond of etniciteit van een leerling meespeelt.” (p. 15)*

De tweede sub-ambitie is “alle studenten hebben gelijke kansen bij het vinden van een stage” (p. 16). Daarin wordt het probleem genoemd dat uit onderzoek blijkt dat het o.a. voor studenten met een migratieachtergrond moeilijker blijkt te zijn om een stageplek te vinden:

■ *“Uit onderzoek blijkt dat het voor studenten met een migratieachtergrond moeilijker is om een stageplek te vinden. Ook voor studenten van de eerste generatie (ook zonder migratieachtergrond), lhbtqi+ studenten en studenten met een beperking kan stagediscriminatie een gelijke kans op een passende stage belemmeren.” (p. 16)*

De derde sub-ambitie is “er zijn geen obstakels voor studenten uit ondervertegenwoordigde groepen” (p. 17). Hier wordt o.a. genoemd dat studenten uit ondervertegenwoordigde groepen een lager studiesucces hebben dan andere studenten, en waar dat aan kan liggen:

■ *“Studenten uit ondervertegenwoordigde groepen hebben een lager studiesucces dan andere studenten. Door institutionele uitsluitingsmechanismen en (onbewuste) vooroordelen krijgen leerlingen met bepaalde minderheidsachtergronden minder vertrouwen van hun docenten, wat invloed heeft op hun prestaties. Uit onderzoek blijkt bovendien dat meer dan de helft van de Turks-, Marokkaans-, Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse studenten en scholieren ervaring met discriminatie in het onderwijs heeft. Zo’n 2 tot 5% van de studenten uit deze groepen stopte met de studie vanwege discriminatie.” (p. 17)*

5.1.3. De derde ambitie ‘een veilige toegankelijke en inclusieve leer- en werkomgeving’

In de inleiding van deze ambitie worden geen problemen geformuleerd. Bij de eerste en de laatste sub-ambitie ook niet. Bij de tweede sub-ambitie “alle instellingen zijn toegankelijk voor iedereen” (p. 21), wordt de volgende probleemstelling geformuleerd, die gaat over personen met een beperking die niet altijd volwaardig kunnen participeren door een gebrek aan toegankelijkheid bij de instellingen van het OCW, waaronder dus onderwijsinstellingen:

■ *“Want personen met een beperking kunnen niet altijd volwaardig participeren door een gebrek aan toegankelijkheid. Het kan gaan om een gebrek aan fysieke toegang, toegang tot informatie en communicatie, en toegang tot producten en diensten.” (p. 21)*

De aanpakken van deze ambities zijn te lezen in paragraaf 2.1.4 op de volgende pagina.

5.2. Ambities

Hieronder volgen stukken uit de Agenda tegen Discriminatie en Racisme 2022, waarin de ambities, waaronder de doelen en manieren van aanpak van het ministerie van OCW opgesteld zijn die direct of indirect betrekking hebben op sociale ongelijkheid.

Aan het begin van deze agenda worden drie ambities weergegeven in een infographic, deze gaan over representatie in o.a. het studiemateriaal, eerlijke kansen en de eigen organisatiecultuur:

- “een inclusief aanbod: Elke Nederlander moet zich kunnen herkennen in les- en studiemateriaal, tentoonstellingen, media en archieven. We willen dat het aanbod in onderwijs, cultuur en wetenschap divers, inclusief en gelijkwaardig is. Ook willen wij dat we respectvol en gelijkwaardig over verschillen spreken.” (p. 5)
- “ontwikkelen zonder obstakels: Wij willen obstakels wegnemen en eerlijke kansen ondersteunen, voor een slim, vaardig en creatief Nederland (*doel*). Die ambitie wordt in onderwijs en op de arbeidsmarkt gehinderd door discriminatie en uitsluiting. Voorbeelden zijn lage verwachtingen en onderadvisering op de basisschool, en stagediscriminatie in het middelbaar- en hoger beroepsonderwijs (*probleem*).” (p. 5)
- “een veilige toegankelijke en inclusieve leer- en werkomgeving: Instellingen in onderwijs, cultuur en wetenschap zijn ook werkgever. In die hoedanigheid vinden wij het belangrijk dat zij een inclusieve organisatiecultuur creëren. Een omgeving vrij van discriminatie, racisme en andere vormen van uitsluiting, waar diversiteit, inclusie en

gelijkwaardigheid de norm zijn. Een omgeving die veilig is voor iedereen en waar wordt gehandeld bij meldingen van onveilige situaties.” (p. 5)

Hier wordt verderop in de agenda dieper op ingegaan.

5.2.1. Randvoorwaarden

Allereerst worden randvoorwaarden opgesteld, voor zowel het ministerie zelf als voor betrokken partijen. Dit gaat vooral over hoe de agendapunten benaderd worden. Hier worden o.a. punten aangehaald die gaan over een intersectionele benadering, inclusief taalgebruik en een lerende aanpak, waar de ambities van het ministerie van OCW in terugkomen:

- “Intersectionaliteit: Onze benadering is intersectioneel, wat wil zeggen dat we steeds kijken hoe verschillende vormen van ongelijkheid zich tot elkaar verhouden en elkaar versterken. Dit wordt ook wel kruispuntdenken genoemd. Want vaak wordt bijvoorbeeld genderongelijkheid gezien als losstaand van ongelijkheid op basis van bijvoorbeeld afkomst, huidskleur, lhbtqi+ identiteit of het hebben van een beperking. Maar verschillende van deze vormen van ongelijkheid kunnen elkaar treffen binnen één individu. Met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid starten we een pilot om een methode te ontwikkelen en te testen die beleidsambtenaren van OCW ondersteunt om intersectioneel te denken en te werken.” (p. 6)
- “Inclusief taalgebruik: Wij vinden respectvol, inclusief taalgebruik belangrijk. Bij de uitvoering van deze agenda leert iedereen elkaars taal kennen en spreken.” (p. 6)
- “Een lerende aanpak: We hanteren een lerende aanpak en baseren ons op wetenschappelijk onderzoek (...) en laten ons hierin adviseren.” (p. 6)

- “Caribisch Nederland: De agenda is van toepassing op heel Nederland dus ook Caribisch Nederland.” (p. 6)
- “Samenwerken: Voor het opstellen van de agenda hebben we vele bronnen geraadpleegd en gesprekken gevoerd met experts en betrokkenen. Tijdens de uitvoering van deze agenda gaan we daarmee door om die kennis die wij missen in huis te halen. Door middel van co-creatie zullen wij de komende jaren samenwerken met experts uit verschillende gemeenschappen om zo verschillende perspectieven te incorporeren.” (p. 6)

5.2.2. De eerste ambitie ‘een inclusief aanbod’

Om de allereerste ambitie ‘een inclusief aanbod’ te kunnen bewerkstelligen, onderneemt het ministerie volgens deze agenda de volgende actie, die betrekking heeft op het onderwijs:

- *“Onderwijsprogramma’s, les- en studiemateriaal bevatten een brede weergave van de geschiedenis en de maatschappij met aandacht voor discriminatie en racisme” (p. 9)*

Een aantal andere ambities worden genoemd, welke gaan over inclusieve onderzoeksvoorstellen in de wetenschap, een representatief aanbod in media en cultuur, de teruggave van cultuurgoederen uit een koloniale context en het openstellen van nationale archieven. Deze vallen buiten de scope van dit onderzoek.

Onder de actie “Onderwijsprogramma’s, les- en studiemateriaal bevatten een brede weergave van de geschiedenis en de maatschappij met aandacht voor discriminatie en racisme” (p. 9) vallen een aantal subactiepunten. Waaronder

o.a. stappen om stereotypering lesmateriaal te voorkomen, en de ondersteuning voor burgerschap wordt geïntensiveerd:

- “We zijn in gesprek met uitgeverijen en onderzoekers welke onderzoeken en activiteiten nodig zijn om stereotypering in lesmateriaal te voorkomen. Het gaat om lesmateriaal voor het po, vo en mbo. (p. 9)
- We hebben de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) opdracht gegeven om de kerndoelen en eindtermen bij te stellen, te beginnen bij de leergebieden taal, rekenen, burgerschap en digitale geletterdheid. In januari 2023 informeren we de Tweede Kamer over de voortgang van dit traject en de uitbreiding naar andere leergebieden. Dan kan bezien worden in hoeverre het tegengaan van discriminatie en racisme, kennis over het koloniaal verleden en de migratiegeschiedenis voldoende verankerd zijn in het curriculum. (pp. 9-10)
- We onderzoeken hoe we leraren goed kunnen ondersteunen bij de implementatie van deze nieuwe kerndoelen. Ook dat zullen we samen met SLO doen en we vragen maatschappelijke partijen om inbreng op dit thema. (p. 10)
- Goed burgerschapsonderwijs draagt bij aan het bestrijden van discriminatie en racisme. De ondersteuning voor burgerschap wordt geïntensiveerd en de Inspectie van het Onderwijs heeft handvatten om in te grijpen indien er discriminerende elementen in de schoolcultuur of het onderwijsaanbod zitten. (p. 10)
- De generieke kwalificatie eisen burgerschap in het mbo, zoals vastgelegd in een algemene maatregel van bestuur (AMvB), worden aangepast. Hierbij is onder andere aandacht voor respect voor elkaar en culturele verscheidenheid. (p. 10)

- In het hbo wordt het thema inclusief lesmateriaal en curriculum besproken in het landelijk netwerk diversiteit en inclusie. Daarnaast heeft de Vereniging Hogescholen haar plan Diversiteit en Inclusie ontwikkeld in samenspraak met hbo-instellingen. Komend studiejaar wordt hier actief op ingezet. (p. 10)
- Kunstvakonderwijs dient een breed, mondiaal perspectief te onderwijzen. We ondersteunen een project met Vereniging Onderwijs Kunst en Cultuur (VONKC) voor het ontwikkelen van bij- en nascholing van VO-docenten om inclusief kunstonderwijs te geven met een mondiaal perspectief.” (p. 10)

Een aantal sub-ambities om een inclusief aanbod te genereren gaan niet over onderwijs maar zijn wel interessant om te noemen omdat ze direct dan wel indirect gaan over sociale ongelijkheid. Onder de ambitie om het aanbod in media en cultuur representatief te maken wordt bijvoorbeeld benoemd dat het ministerie aandacht zal geven aan de 150-jarige afschaffing van de slavernij (p. 12). Een andere ambitie is ‘We faciliteren de teruggave van cultuurgoederen uit een koloniale context en stimuleren internationale samenwerking op dit gebied’ (pp. 12-13). Tot slot is een ambitie om de nationale archieven openbaar en toegankelijk te maken (p. 13).

5.2.3. De tweede ambitie ‘ontwikkelen zonder obstakels’

Een tweede overkoepelende ambitie van het ministerie is ‘ontwikkelen zonder obstakels’ voor leerlingen en studenten:

- *“Wij willen obstakels in de schoolloopbaan van leerlingen en studenten wegnemen en eerlijke kansen ondersteunen, voor een slim, vaardig en creatief Nederland. Die ambitie wordt in onderwijs en op de arbeidsmarkt gehinderd door discriminatie en uitsluiting, want ook*

in het onderwijs spelen (on)bewuste vooroordelen en stereotyperingen een rol. Dit schaadt leerlingen en studenten niet alleen in hun kansen, maar ook in hun identiteit en hun menselijke waardigheid.” (p. 15)

De volgende sub-ambities zijn hiervoor geformuleerd, bijvoorbeeld dat leerlingen een schooladvies vrij van vooroordelen moeten krijgen:

- “Leerlingen krijgen een schooladvies dat bij hen past en vrij is van vooroordelen” (pp. 15-16).
- “Alle studenten hebben gelijke kansen bij het vinden van een stage” (pp. 16-17).
- “Er zijn geen obstakels voor studenten uit ondervertegenwoordigde groepen” (p. 17).

De eerste sub-ambitie is “leerlingen krijgen een schooladvies dat bij hen past en vrij is van vooroordelen”. Om dit voor elkaar te krijgen gaat het ministerie de volgende stappen ondernemen:

- “Vanaf het schooljaar 2023-2024 worden scholen verplicht om ouders op de hoogte te stellen van de procedure rond het schooladvies.
- In de Handreiking Schooladvisering komt dit jaar een afwegingskader dat leerkrachten helpt bij het bijstellen van het schooladvies, als de uitslag van de eindtoets daar aanleiding toe geeft. We stimuleren in wet- en regelgeving en in beleid dat scholen meegaan in het toetsadvies en het schooladvies waar mogelijk naar boven bijstellen.
- We moedigen onderwijsteams aan om samen het schooladvies te maken, om zo objectief mogelijk te zijn.

- We onderzoeken of het wenselijk is dat de thuissituatie meegenomen wordt in het schooladvies.
- We bekijken of de klachtenprocedure over het schooladvies voldoende is. Zo nodig verbeteren we die.
- Met de Inspectie van het Onderwijs gaan we in gesprek over de aandacht voor schooladvisering in het toezicht.
- We verkennen of we onderzoek kunnen doen naar onderadvisering, waarbij een intersectionele benadering voorop staat. Dit type onderzoek willen we op meer onderwerpen inzetten, sociaaleconomische status en migratieachtergrond zijn sterk met elkaar verweven en moeten dus in samenhang worden gezien, ook met andere persoonskenmerken. (pp. 15-16)

De tweede sub-ambitie is “alle studenten hebben gelijke kansen bij het vinden van een stage”. De actiepunten die hierbij horen zijn de volgende:

- “In het mbo werken we samen met de minister van SZW, MBO raad, Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB), JOB MBO, Stichting School en Veiligheid (SSV), Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS), VNO-NCW en de vakbonden aan het tegengaan van stagediscriminatie. (...) Het kabinet sluit dit najaar met het bedrijfsleven en mbo-instellingen een Stagepact, waarin de aanpak van stagediscriminatie een nadrukkelijke plek krijgt.
- Ook loopt er binnen het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) onderzoek naar effectieve interventies voor gelijke kansen op de arbeidsmarkt voor mbo’ers met een migratieachtergrond.
- Samen met ho-instellingen, studentenorganisaties en werkgevers wordt een manifest gelanceerd tegen stagediscriminatie in het hoger onderwijs met

een onderliggend werkprogramma. Het doel is dat onderwijsinstellingen en bedrijven concrete maatregelen ondernemen tegen stagediscriminatie.

- In uitvoering van de motie-Westerveld en Wassenberg wordt verder onderzoek gedaan naar stagediscriminatie van studenten met een beperking in het mbo en ho.
- De cultuursector wordt ook meegenomen in onderzoek naar (stage) discriminatie.
- Met de regeling Stage Cultuur Inclusief geven de Rijkscultuurfondsen een impuls aan de instroom van divers talen” (pp. 16-17)

De derde sub-ambitie is “er zijn geen obstakels voor studenten uit ondervertegenwoordigde groepen”. De actiepunten zijn als volgt:

- “De aansluiting tussen het voortgezet, middelbaar beroeps- en hoger onderwijs wordt verbeterd met studiekeuzebegeleiding, doorlopende leerlijnen en leerroutes, en de aansluiting op de arbeidsmarkt.
- We voorkomen zoveel mogelijk dat studenten uitvallen zonder startkwalificatie en zorgen ervoor dat zij duurzaam instromen op de arbeidsmarkt. We zetten in op meer maatwerk voor jongeren op mbo-niveau 2, door middel van kleinere klassen en extra begeleiding. Zoals aangekondigd in de Voorjaarsnota en de brief over Kaders van de Werkagenda mbo wordt de bekostiging van instellingen voor niveau 2-studenten vanaf het lopende jaar 222 met € 80 miljoen opgehoogd.
- Jongeren in een kwetsbare positie worden niet alleen extra begeleid in de tijd die zij op school doorbrengen, we zetten ook in op meer aandacht van scholen voor de fase ná uitstroom richting werk of dagbesteding (nazorg). Hiermee wordt voortgebouwd op de bestaande Aanpak Jeugdwerkloosheid.

- Verder wordt de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie (RMC) uitgebreid naar de leeftijd van 27 jaar. De RMC legt contact met jongeren die stoppen met school of geen werk hebben en gaat samen met de jongere op zoek naar een passende plek in het onderwijs of op de arbeidsmarkt.
- Het bindend studieadvies in het hoger onderwijs wordt aangepast. Studenten die in het eerste jaar niet de bsa-norm halen, krijgen de kans om in het tweede jaar de puntennorm alsnog te halen. Bij evident onvoldoende studievoortgang behoudt de instelling de mogelijkheid om een bindend studieadvies af te geven aan het einde van het eerste jaar en de student te begeleiden naar een beter passende opleiding. Met partners uit het mbo stellen we op dit moment een werkagenda op voor aanvullende maatregelen voor kansengelijkheid.” (p. 17)

5.2.4. De derde ambitie ‘een veilige, toegankelijke en inclusieve leer- en werkomgeving

Een derde overkoepelende ambitie is ‘een veilige, toegankelijke en inclusieve leer- en werkomgeving’:

- *“Het is belangrijk dat iedereen zich optimaal kan ontwikkelen en dat kan alleen wanneer scholen, onderwijsinstellingen, culturele instellingen, media instellingen en onderzoeksinstellingen veilig, toegankelijk en inclusief zijn. Daaronder verstaan we een omgeving die zich kenmerkt door inclusie en waar gelijkwaardigheid de norm is. Binnen deze omgeving wordt discriminatie, racisme, seksuele intimidatie en seksueel geweld, uitsluiting, stereotypering en vooroordelen tegen gegaan. Van alle organisaties binnen onze sectoren verwachten wij dat zij zich inzetten om deze omgeving te creëren, voor hun leerlingen, studenten, gasten en personeel.” (p. 19)*

Om dit te bewerkstelligen formuleert het ministerie de volgende sub-ambities:

- “Alle instellingen zijn veilig en inclusief voor iedereen.
- Alle instellingen zijn toegankelijk voor iedereen.
- Alle instellingen bevorderen eerlijke kansen voor iedereen.
- Leidinggevenden en leraren hebben kennis over discriminatie, racisme en inclusie” (pp. 19-23).

De eerste sub-ambitie is “Alle instellingen zijn veilig en inclusief voor iedereen” (p. 19). Het ministerie gaat instellingen verder stimuleren en ondersteunen met de volgende acties:

“In het funderend onderwijs:

- De Wet veiligheid op school verplicht tot veiligheidsbeleid en monitoring van de sociale veiligheid op school.
- Stichting School en Veiligheid geeft scholen in het po en vo en instellingen in het mbo informatie en advies, verzorgt trainingen en organiseert conferenties. We willen specifiek zorgen dat er voldoende aandacht is voor discriminatie en racisme in anti-pestprogramma’s en gaan daarover in gesprek met de betrokken partijen, zoals Stichting School en Veiligheid en andere betrokkenen.
- Er komt een onafhankelijk meldpunt Sociale Onveiligheid voor kinderen en ouders in het primair en voortgezet onderwijs.

In het mbo:

- Instellingen ontwikkelen hun veiligheidsbeleid langs vier pijlers, waarmee onder meer wordt ingezet op een veilig leer- en werkklimaat, veiligheid in het curriculum en veiligheid bij incidenten.

- Het netwerk integrale veiligheid ondersteunt mbo-instellingen bij het ontwikkelen en uitvoeren van het veiligheidsbeleid.

In het hoger onderwijs:

- Recent is een nieuw bestuursakkoord voor het hbo en het wo afgesloten. Het thema sociale veiligheid is daarin benoemd als een cruciale randvoorwaarde in onderwijs en onderzoek. In het akkoord is afgesproken dat instellingen blijven werken aan het bevorderen van inclusie en aan het tegengaan van discriminatie en racisme. Instellingen gaan zelf zorgdragen voor een eenduidige en structurele monitoring van ervaren sociale veiligheid. Daarnaast maken zij inclusie onder studenten en personeel zichtbaar. In 2024 worden de eerste resultaten geaggregeerd op sectorniveau aan de minister gepresenteerd. Tot slot stellen instellingen uiterlijk eind 2022 gedragsregels op waarin staat dat zij onveilig en grensoverschrijdend gedrag niet tolereren en besteden instellingen in hun jaarverslag expliciet en herkenbaar aandacht aan ontwikkelingen op het gebied van sociale veiligheid en inclusie.” (p. 20)

De derde sub-ambitie is “alle instellingen bevorderen eerlijke kansen voor iedereen”. Het actiepoint voor het onderwijs is de volgende:

- *“In het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek loopt een nationaal actieplan voor meer diversiteit en inclusie, met veel aandacht voor personeelsbeleid. De Vereniging Hogescholen heeft recent ambities voor het hbo gepresenteerd. Het mbo heeft een kennispunt Gelijke kansen, diversiteit en inclusie. Het wo heeft een kennisnetwerk van diversity officers. Wij zetten ons ervoor in dat kennis wordt uitgewisseld tussen de verschillende sectoren.” (p. 22)*

De vierde sub-ambitie is “Leidinggevend en leraren hebben kennis over discriminatie, racisme en inclusie”:

“Wij stimuleren verdere professionalisering van de leidinggevenden, leraren en docenten in onze sectoren.

- Met onze sectoren gaan we in gesprek over inclusief leiderschap, dat wil zeggen: leidinggevend erkennen en stimuleren de uitwisseling van verschillende ideeën en perspectieven en zijn zich bewust van hun sleutelrol bij het tegengaan van discriminatie en racisme.
- We bekijken met de lerarenopleidingen welke mogelijkheden er zijn om verder aan de slag te gaan met het thema discriminatie en racisme en hoe OCW hen daarbij kan ondersteunen.
- We gaan met de Inspectie van het Onderwijs in gesprek over of zij inclusief leiderschap kan agenderen in de gesprekken met besturen.” (p. 23)

5.3. Focus

In dit beleidsstuk worden verschillende groepen genoemd. Het daadwerkelijke beleid wordt echter niet op alle groepen toegespitst. We zien drie verschillende manieren waarop groepen genoemd worden:

1. Groepen worden alleen benoemd, vooral in de probleemstellingen.
2. Groepen worden benoemd, en er wordt gezegd dat er ‘extra aandacht nodig is voor deze groepen’, maar zonder concrete informatie over beleid.
3. Groepen worden benoemd en beleid wordt daadwerkelijk gericht op deze groepen.

Hieronder ordenen we de groepen die genoemd worden in deze categorieën. Achter de genoemde groepen staat waar relevant de betreffende beleidsmaatregel in het kader waarvan deze groep(en) genoemd worden:

1. Groepen worden alleen benoemd, vooral in de probleemstellingen.

- “Nederlanders met een migratieachtergrond” (*benoemd in de volgende context: In lesmateriaal staan nu nog veel stereotypen: Nederlanders met een migratieachtergrond hebben bijvoorbeeld in boeken vaker een lagere maatschappelijke status dan Nederlanders zonder migratieachtergrond.*) (p. 9).
- “experts van kleur” (*benoemd in de volgende context: “Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat er relatief weinig experts van kleur op tv te zien zijn”*) (pp. 10-11).
- “Mensen met een migratieachtergrond of van kleur, vrouwen, lhbtqi+ personen en mensen met een beperking” (*benoemd in de volgende context: “Mensen met een migratieachtergrond of van kleur, vrouwen, lhbtqi+ personen en mensen met een beperking worden vaak als stereotype in beeld gebracht.¹² Zo heeft slechts 13% van de moeders in kinderboeken een betaalde baan. Mannen in tv-reclames worden twee keer vaker dan vrouwen werkend in beeld gebracht.”*) (p. 11).
- “kinderen van ouders met een lage sociaaleconomische status (SES) en laag opgeleide ouders” (*benoemd in de volgende context: “De persoonlijke kenmerken van een leerling spelen een rol bij het schooladvies. Volgens de Inspectie van het Onderwijs¹⁶ en DUO¹⁷ krijgen kinderen van ouders met een lage sociaaleconomische status (SES) en laag opgeleide ouders vaker een te laag schooladvies”*) (p. 15).
- “migratieachtergrond of etniciteit van een leerling” (*benoemd in de volgende context: “Er zijn signalen dat ook migratieachtergrond of etniciteit van een leerling meespeelt.”*) (p. 15).
- “studenten met een migratieachtergrond” (*benoemd in de volgende context: “Uit onderzoek blijkt dat het voor studenten met een migratieachtergrond moeilijker is om een stageplek te vinden.”*) (p. 16).
- “studenten van de eerste generatie (ook zonder migratieachtergrond), lhbtqi+ studenten en studenten met een beperking kan stagediscriminatie” (*benoemd in de volgende context: “Ook voor studenten van de eerste generatie (ook zonder migratieachtergrond), lhbtqi+ studenten en studenten met een beperking kan stagediscriminatie een gelijke kans op een passende stage belemmeren.”*) (p. 16).
- “mbo’ers met een migratieachtergrond” (*benoemd in de volgende context: “Ook loopt er binnen het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) onderzoek naar effectieve interventies voor gelijke kansen op de arbeidsmarkt voor mbo’ers met een migratieachtergrond.”*) (p. 16).
- “Studenten uit ondervertegenwoordigde groepen” (*benoemd in de volgende context: “Studenten uit ondervertegenwoordigde groepen hebben een lager studiesucces dan andere studenten”*) (p. 17).
- “leerlingen met bepaalde minderheidsachtergronden” (*benoemd in de volgende context: “Door institutionele uitsluitingsmechanismen en (onbewuste) vooroordelen krijgen leerlingen met bepaalde minderheidsachtergronden minder vertrouwen van hun docenten, wat invloed heeft op hun prestaties.”*) (p. 17).
- “Turks-, Marokkaans-, Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse studenten en scholieren” (*benoemd in de volgende context: “Uit onderzoek blijkt bovendien dat meer dan de helft van de Turks-, Marokkaans-, Surinaams- en*

Antilliaans-Nederlandse studenten en scholieren ervaring met discriminatie in het onderwijs heeft”) (p. 17).

2. Groepen worden benoemd, en er wordt gezegd dat er ‘extra aandacht nodig is voor deze groepen’, maar zonder concrete informatie over beleid.
3. Groepen worden benoemd en beleid wordt daadwerkelijk gericht op deze groepen.
 - “jongeren op mbo-niveau 2” (*benoemd in de volgende beleidsmaatregel: “We zetten in op meer maatwerk voor jongeren op mbo-niveau 2, door middel van kleinere klassen en extra begeleiding. Zoals aangekondigd in de Voorjaarsnota en de brief over Kaders van de Werkagenda mbo wordt de bekostiging van instellingen voor niveau 2-studenten vanaf het lopende jaar 222 met € 80 miljoen opgehoogd.”*) (p. 17)
 - “jongeren in een kwetsbare positie” (*benoemd in de volgende beleidsmaatregel: “Jongeren in een kwetsbare positie worden niet alleen extra begeleid in de tijd die zij op school doorbrengen, we zetten ook in op meer aandacht van scholen voor de fase ná uitstroom richting werk of dagbesteding (nazorg).”*) (p. 17)

Wat hieruit opvalt is dat gemarginaliseerde groepen vooral genoemd worden in de probleemstellingen, en niet specifiek uitgelicht worden bij de aanpak, ambities en oplossingen.

5.4. Terminologie

In dit beleidsstuk worden verschillende termen gebruikt voor wat wij ‘sociale ongelijkheid’ noemen.

- “Discriminatie en racisme” (p. 3).
- “(institutionele) uitsluiting” (p. 3).
- “eerlijke kansen bieden” (p. 3).
- “inclusie en gelijkwaardig” (p. 3).
- “diversiteit” (p. 3).
- “representatie en gezien worden” (p. 3).
- “inclusief aanbod” (p. 4 en p. 5).
- “veilige toegankelijke en inclusieve leer- en werkomgeving” (p. 4 en p. 5).
- “ontwikkelen zonder obstakels” (p. 4 en p. 5).
- “aanbod in onderwijs, cultuur en wetenschap divers, inclusief en gelijkwaardig” (p. 5).
- “eerlijke kansen ondersteunen” (p. 5).
- “discriminatie en uitsluiting” (p. 5).
- “lage verwachtingen en onder advisering” (p. 5).
- “stagediscriminatie” (p. 5).
- “inclusieve organisatiecultuur” (p. 5).
- “vrij van discriminatie, racisme en andere vormen van uitsluiting, waar diversiteit, inclusie en gelijkwaardigheid de norm zijn” (p. 5).
- “intersectionaliteit” (p. 6).
- “kruispuntdenken” (p. 6).
- “genderongelijkheid” (p. 6).
- “ongelijkheid op basis van bijvoorbeeld afkomst, huidskleur, lhbtq+ identiteit of het hebben van een beperking” (p. 6).

- “inclusief taalgebruik” (p. 6).
- “emancipatiebeleid” (p. 7).
- “stereotype” (p. 11).
- “systematisch onrecht en discriminatie” (p. 15).
- “onbewuste vooroordelen en stereotyperingen” (p. 15).
- “intersectionele benadering” (p. 16).
- “stagediscriminatie” (p. 16).
- “gelijke kansen op de arbeidsmarkt” (p. 16).
- “discriminatie in het onderwijs” (p. 17).
- “veilig, toegankelijk en inclusief” (p. 19).
- “inclusie en gelijkwaardigheid” (p. 19).
- “discriminatie, racisme, seksuele intimidatie en seksueel geweld, uitsluiting, stereotypering en vooroordelen tegen gegaan” (p. 19).
- “discriminatie en racisme” (p. 20).
- “gebrek aan fysieke toegang” (p. 21).
- “gebrek aan toegang tot informatie en communicatie” (p. 21).
- “gebrek aan toegang tot producten en diensten” (p. 21).
- “inclusieve leer- en werkomgeving” (p. 23).

Interessant om te benoemen is dat buiten de agenda die beleidsmaatregelen aankondigt er ook een bijlage is met definities. Hier worden de definities gegeven van de woorden ‘discriminatie’, ‘dekolonisatie’, ‘diversiteit’, ‘gelijkwaardigheid’, ‘inclusie’, ‘institutioneel racisme’, ‘lhbtqi+ discriminatie’, ‘microagressie’, ‘racisme’, ‘seksisme’ en ‘validisme’.

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid
Aanvragers: Stichting Meld Islamofobie, IZI Solutions,
Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Auteurs: M.J. Verstappen, MSc
Em. prof. dr. T.V.M Pels
H. Felten, MA
R.D.W. Glijn, MSc
Prof. dr. S. Does
Met medewerking van: Dr. S.M. Ganpat
Foto's: AdobeStock_503553861_Seventyfour
Uitgave: Kennisplatform Inclusief Samenleven
p/a Giessenplein 59 C
3522 KE Utrecht
T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van Kennisplatform Inclusief Samenleven: www.kis.nl.

ISBN 978-94-6409-339-1

Bijlage bij de publicatie Cumulatie van ongelijkheid. Een verkennend onderzoek, in het bijzonder naar de beleidsagenda's (hoger) onderwijs.

© Kennisplatform Inclusief Samenleven, Utrecht 2025

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.